

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת שמות

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת זו מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.

ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א

בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע, מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר "שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת כפי אשר יכל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת

הגליונות בדוא"ל:

8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב, בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה, ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת שמות

מפתח העניינים

בכל זמן מזמוני השנה יש סיוע ועזר מומעל לעבודתו ית"ש / ימי השובבי"ם מסוגלים לטהרת האדם / כל הכופר בטובתו של חבירו סוף כופר בטובתו של מקום / עצתו של פרעה - תכבד העבודה על האנשים / יצר הרע דומה לזבוב / היצר הרע יושב על מפתחי הלב / חשיבות הפיקוח והביקורת של האדם על דרכיו ומעשיו / איך צריכה להראות ולהחשב אצלנו התפילה / אם אדם היה עוצר לרגע להתבונן בדרכיו - היה משתנה לגמרי / הקביעות בלימוד ספרי מוסר ויראה / מי שלבו לב חי לעבודת ה' שומע את זעקתו של חגי הנביא / אסור לעשות "מה שכולם עושים" / כל השם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה ביצועתו של הקב"ה / אלמלי הקב"ה עוזרו אין יכול לו / אם אין אני לי - מי לי / בקביעות בלימוד ספרי מוסר ויראה אדם זוכה לסיעתא דשמיא

מפתח חידושי תורה

- א. בענין וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי
- ב. בענין ויפן כה וכה וירא כי אין איש
- ג. בענין ויך את המצרי

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין אם בנתינת מצות יוצאים ידי חובת משלוח מנות
- ב. בענין מחלפי סעודתייהו למשלוח מנות
- ג. בענין מיחייב איניש לבסומי בפוריא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימוי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימוי בת חנה	מרגלית בת סימוי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

בכל זמן מזמני השנה יש סיוע ועזר ממועל לעבודתו ית"ש

בעזרת ה' יתברך נראה לדבר בעניני הפרשה, פרשת שמות, ובעניני הזמן*.

הכתוב אומר: ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו. כידוע וכמפורסם, החל מהשבת הזו מתחילים ימי השובבי"ם. כבר מקדמת דנא, לפני למעלה מארבע מאות שנה האריכו רבותינו האחרונים, השל"ה הקדוש ועוד, במעלתם של ימי השובבי"ם. ופירוש ימי השובבי"ם קודם כל, הוא שנפסיק להיות שובבים...

שובבי"ם הם ראשי התיבות של פרשיות השבוע מהשבת הזו ועד משפטים [ובשנה מעוברת גם פרשיות ת"ת, דהיינו תרומה תצוה], והזמן הזה הוא זמן מיוחד שנתן הקב"ה לישראל, והוא זמן המסוגל לתיקון חטאי האדם.

באמת מי שמתבונן במעגל השנה יראה דבר מעניין, שאין זמן שהקב"ה אינו מושיט בו יד כדי לקרב אותנו לעבודתו. בחודש ניסן יש את חג הפסח, בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל (ראש השנה יא:), 'ראשון הוא לכם לחודשי השנה' (שמות יב, ב), ויש בו סיעתא דשמיא גדולה לישראל. לאחר מכן בא חודש אייר, שהם ימי ספירת העומר, ימי ההכנה למתן תורה. לאחר מכן סיוון וחג השבועות אשר אין צריך לומר ולדבר בגודל מעלת הימים הללו. לאחר מכן באים ימי בין המצרים אשר גם הם ימים מסוגלים שהקב"ה מושיט לנו בהם את ידו, וכמו שאמר הכתוב (איכה א, ג) 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים' ודרשו רבותינו כל רודפי ה' השיגוה בין המצרים, מפני שזה גם כן זמן המסוגל לקרבת אלוקים.

אחר כך באים ימי אלול, 'אני לדודי ודודי לי', ימי רצון שהקב"ה מקרב אותנו אליו. לאחר מכן בא חודש תשרי שבו אנו חוסים בצל כנפי השכינה, בימים הנוראים ובזמן שמחתנו. גם חודש חשוון שייך לחודש תשרי כמו שאמרו שעל כן נקרא שמו 'מרחשון' על שם שעדיין השפתיים שלנו מרחשות בתפילות מההרגל בחודש אלול, בכסליו יש את חנוכה שמשפיע הארה לדורות, ולאחר מכן באים ימי השובבי"ם ולאחר מכן חודש אדר, אשר הוא גם כן ענין של מתן תורה כמו שדרשה הגמרא (שבת פח.) 'הדר קבלוה בימי אחשוורוש'.

א. קודם שנדבר בעניני הפרשה שלנו, ברצוני להזכיר פירוש אחד חדש ומקורי על הפרשה הקודמת, שנתקלתי בו בשבת שעברה בפעם הראשונה.

הפסוק אומר בפרשת ויחי, 'ויחי יעקב בארץ מצרים'. דרש אותו גדול, יעקב זהו בית ישראל, וכולנו נקראים על שם יעקב. 'ויחי - יעקב' - לבית יעקב מגיע חיים, חיים טובים ומאשרים, מלאים ברכה וכל טוב. ואילו - "בארץ - מצרים" - מצרים וכל שונאי ישראל הדומים להם, יהיו בארץ, קבורים באדמה. וזהו מה שרומז הפסוק, לעתיד לבוא: 'ויחי יעקב' - בני יעקב יהיה להם חיים, אבל 'בארץ מצרים' - שונאי ישראל יהיו קבורים בארץ. השתא בעגלא ובזמן קריב.

פרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

נמצא אם כן שבכל הזמנים ובכל חודשי השנה, יש עזר אלוקי אל האדם לשוב אל בוראו, כל חודש בענין שלו. שערי תשובה לא ננעלו, ותמיד תמיד הקב"ה ממציא את עצמו ליד האדם ומושיט לו יד כדי לשוב אליו.

ימי השוכבי"ם מסוגלים לטהרת האדם

השעבוד הנורא שהיה לישראל במצרים ולאחר מכן יציאתם ממצרים וקבלתם את התורה, ענינו על דרך שלימד אותנו רבי שמעון בר יוחאי (ברכות ה.) ששלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולם לא נתנן אלא על ידי יסורין.

בשביל לזכות לתורה מוכרחים ליסורים, ובלי שהיה הענין של השעבוד במצרים לא היה שייך שיהיה לישראל מתן תורה. רק אחרי שישראל נצרפו בכור הברזל במצרים וכל הטומאה הבלועה בהם פרשה ויצאה החוצה, היו ראויים ומוכנים לקבלת התורה.

המהר"ל בכמה מקומות (הקדמה לספר דרך חיים, ושם פ"ו מ"ז, ובספר נתיבות עולם נתיב היסורין פ"א ופ"ב ועוד) שואל, איך אדם יכול להיות 'דרופתקי דאורייתא', מציאות של כל כולו תורה, והלא האדם הוא חומרי, ואיך החומריות שבו יכולה להתמוזג ולהתאחד עם התורה הקדושה!?! אלא, אומר המהר"ל, זהו ענין מאמרו של רבי שמעון בר יוחאי. כשבאים על האדם יסורים, הרי הם מקלישים את החומר, מפרישים ומפליטים את כל סיגי הגשמיות מהאדם, וממילא נעשה האדם מוכן וראוי לקבלת התורה.

זו הסיבה ששעבוד מצרים קדם לקבלת התורה. והתקופה הזו שהיתה במצרים בימים ההם, שזו היא תקופה של הטהרות מהחומר ופרישה מאיסורים הבלועים באדם והכנה אל התורה, נקבעה במערכת הזמן ויש אותה בכל שנה ושנה בימים האלו, ומי שרוצה לקבל את ידו המושטת של בורא עולם, זהו העת וזה הזמן המיועד ומוכשר לכך.

כל הכופר בטובתו של חברו סוף כופר בטובתו של מקום

בפרשה אנחנו קוראים על בני ישראל שירדו למצרים, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו **במאד מאד, ותמלא הארץ אותם**, וכמו שמפרש רש"י וישרצו - 'שהיו יולדות ששה בכרם אחד', ובני ישראל פרו ורבו עד שהיה זה בגדר קוצים בעיניהם של מצרים, ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, יוסף העמיד את מלכות מצרים ואלמלי הוא מצרים היתה גוועת ברעב. יוסף טיפל בכל דבר במצרים, וכמו שראינו בפרשה הקודמת שבכל פעם שהיו באים אל פרעה הוא היה אומר 'לכו אל יוסף', הוא זה שהציל את מלכות מצרים. אבל עכשיו? - קם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, היינו שעשה עצמו כאילו לא יודע, וכפר בטובתו של יוסף.

מכאן דרשו רבותינו (פרקי דרבי אליעזר ז'), שכל הכופר בטובתו של חברו, לסוף בא לכפור גם בטובתו של מקום. שהרי בתחילה פרעה "לא ידע את יוסף", כפר בטובתו של יוסף, ובסוף אמר "מי ה'". הגיע לידי כפירה בעיקר.

עצתו של פרעה - תכבד העבודה על האנשים

ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ. 'ועלה מן הארץ' הוא בלשון סגי נהור והכוונה שהם ילחמו בנו וישמידו אותנו, לכן 'הבה נתחכמה לו'. מה נעשה? - נטיל עליהם עבודת פרך, 'למען ענותו בסבלותם'.

ולכאורה צריך להבין, הלא פרעה חשש שמא יקומו בני ישראל המתרחבים ומתעצמים, ויערכו עם המצרים מלחמה. ואם כן איך עבודת הפרך שהוא מטיל על בני ישראל מסלק את החשש שלו, 'ונלחם בנו ועלה מן הארץ'?! - אך ההסבר בזה הוא כמו שכותב המסילת ישרים (פרק ב'), שפרעה היה דואג ומתיירא שמא יהיה לישראל זמן פנוי בו הם יכולים לחשוב ולהתבונן ולבוא למצב של מרידה 'ועלה מן הארץ'. אבל, אומר פרעה, אם נטיל עליהם עבודה קשה בחומר ובלבנים בבית ובשדה, יום ולילה לא ישבותו, לא יהיה להם את היכולת ואת הכח לעיין ולהתבונן לחשוב מחשבות איך לצאת מכאן ואיך להלחם עמנו. אם 'תכבד העבודה על האנשים', ממילא 'אל ישעו בדברי שקר', כבר לא יתפנו למחשבות האלו.

יצר הרע דומה לזכוב

זהו מוסר השכל גדול עבורנו. הפסוק אומר (תהלים קיט, צח) 'מאויבי תחכמני', ולמדו מזה רבותינו, שעלינו תמיד ללמוד מהאויב שלנו. אנחנו צריכים לבדוק מה האויב מבקש, על מה הוא רוצה להלחם ומה חשוב ואכפת לו, ומזה עצמו אנחנו נוכל ללמוד על מה יש לנו להלחם. אם אנחנו רואים את היצר הרע בא ונלחם ומוסר נפש על ענין מסויים, והוא מתאמץ לקחת מאתנו משהו או לכל הפחות לחבל ולחסר בו, שמע מינה שזה ענין חשוב ואסור לנו לוותר עליו.

הגמרא אומרת במסכת ברכות (סא), שייצר הרע דומה לזכוב. והיכן משכנו? - בין מפתחי הלב. ולכאורה, יש להבין, למה המשילו את היצר הרע לזכוב?! אם היו מדמים אותו לפנתר או לנמר, אפשר להבין. הנמר הוא חיה רעה, והיצר הרע הוא גם כן כזה. אבל לזכוב?! למה המשילו אותו דווקא לזכוב?

יש בזה כמה הסברים, אבל החפץ חיים זצ"ל (הובא בספר חפץ חיים על התורה פרשת בראשית דף מ"ו) הסביר, שמצאנו בזכוב תכונה מסויימת שלא מצאנו בשאר בעלי חיים. הזכוב,

פרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

ה

אתה רואה איך שלפעמים הוא מחליט שהמצח של האדם הוא שדה התעופה שלו. מדוע?
 - אין בזה הסבר... כך הוא החליט, וכך נעשה. הוא עושה משם המראות, נחיתות וגיחות...
 זה מפריע לאדם והוא מזיז את הראש כדי שהזבוב יסתלק, ובהתחלה באמת הזבוב בורח,
 אבל מיד ובתוך כדי דיבור הוא חוזר לשם. עוד פעם אתה מזיז את הראש, למעלה ולמטה,
 מוליד ומביא מעלה ומוריד, וכלום לא מועיל... הזבוב חוזר שוב ושוב, בלי לתת לך מנוחה.
זהו היצר הרע. אל לך לחשוב שאם הצלחת להתנער ולסלק את היצר הרע, הוכרעה המלחמה
 ונצחת אותו. בתוך כדי דיבור הוא ישוב ויבוא עליך שוב ושוב, בלי מנוחה. אם כן מה
 הפתרון? איך אפשר לנצח את היצר הרע?! כמו שמונחים זבוב, צריך לתת לו מכה אחת
 ולחסל אותו. אלא שלפעמים יש גם בזה בעיה. היצר הרע מגיע לאדם והוא אכן הורג אותו,
 והנה למחרת היצר מגיע שוב. האדם שואל את היצר, רגע, אבל הלא אתמול חיסלתי אותך,
 אז מה אתה עושה פה עכשיו?! והיצר עונה, 'נכון, אבל וכי אתה לא מאמין בתחיית המתים,
 הרי זה מי"ג עיקרים'...? וכך אמרו רבותינו, יצרו של אדם מתגבר ומתחדש עליו בכל יום. ואם
 כן, למרות שכל נצחון על היצר הרע הוא רווח עצום וכביר, עדיין על האדם לדעת שהמערכה
 עודנה בעיצומה, ובכל רגע היצר חוזר וניעור ואורב לו מחדש, כמו הזבוב.

היצר הרע יושב על מפתחי הלב

והיכן הוא יושב? - בין מפתחי הלב. למה דווקא שם?! למה לא במח או בראש?! מפני
 שהלב הוא המקום בו האדם מתפעל, והלב ממנו תוצאות חיים (משלי ד, כג). כלי
 התחושה של האדם נמצאים בלב, ובו הוא מתפעל ומשתומם. מהדבר הזה היצר הרע מפחד
 יותר מכל דבר אחר, כי כשאדם שומע דברי מוסר ויראה, אם הדברים יחדרו ויכנסו אל לבו
 פנימה, יכול להיות שהאדם יצא משליטתו של היצר לחלוטין, וינטוש את העוונות והחטאים
 לגמרי. כל הטורח וההשתדלות של היצר שהוא בא לפתות את האדם לדבר עבירה, כל זה
 יעלה בתווה. לכן יושב היצר בין מפתחי הלב, כדי להשיג מקרוב על הלב. ואם הוא רואה
 שיש משהו של דברי תורה או מוסר שמתקרב ויכול להכנס אל לבו של האדם, מיד
 נעמד היצר כמו קיר חוצץ ושומר שלא יכנסו הדברים אל לבו.

איך עושה את זה היצר? בכל מיני אופנים. לפעמים הוא עושה את זה בדברי ליצנות, שהרי
 אנו יודעים שליצנות אחת דוחה מאה תוכחות (הובא בספר אמונה ובטחון ספ"ג אות ל', ואור
 יחזקאל אמונה ודעות דף ר"כ"ב ועוד ועוד). אדם יכול לשמוע עוד שיעור ועוד שיעור, עוד רעיון
 מוסרי ועוד אחד, ועם הזמן הדברים האלו יכולים לחדור ולהכנס אל לבו, וכמו שכתב הגר"א
 באגרתו שאמנם הלב של האדם לפעמים קשה כמו אבן, אבל הלא גם אבן אם מכים בה
 פעם אחר פעם בסוף היא נשברת ומתרסקת לרסיסים. גם לב אבן אם מכים בו בקביעות,
 עוד דף גמרא ועוד דף גמרא, עוד תוכחה ועוד מוסר, בסוף הלב הזה גם כן נבקע והדברים

חודרים ומשפיעים הרבה. וזהו דבר שכל אחד יכול לראות גם אצל עצמו, שהרבה פעמים היו לו תקופות של התעלות בגלל שדברי מוסר ויראה נכנסו עמוק אל תוך לבו.

היצר רואה את דברי המוסר באים להכנס אל לבו, ומיד מביא לו דברי ליצנות, דברים המולזלים בכל מה שחשוב ויקר. ואפילו אם כבר נכנסו הדברים אל לבו והתחילו להשפיע, היצר לא מתייאש ומתחיל לזלזל אצלו בדברים הללו, ועושה כל מה שיכול כדי למנוע מהאדם להתפעל ולהיות מושפע.

ועל זה בא הכתוב ואומר "מאויבי תחכמני". אנחנו צריכים ללמוד מהיצר הרע את דרכי המלחמה הראויים. ואם הוא בא ונלחם בנו שוב ושוב כמו זבוב ללא הרף, אף אנחנו צריכים לחדש עליו את המלחמה בכל רגע ורגע.

חשיבות הפיקוח והביקורת של האדם על דרכיו ומעשיו

בספר מסילת ישרים בנה הרמח"ל זצ"ל את סולם העליה להתקרב ולהדבק בה' יתברך. הספר בנוי על דברי הברייתא במסכת עבודה זרה (כ): שאומרת 'תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות', ולאחר מכן מזריזות באים לנקיות פרישות טהרה וחסידות, ענווה ויראת חטא עד גילוי אליהו ותחיית המתים, שאז האדם נדבק ממש בבורא ויכול למשוך ממנו משך החיים", כלשון הרמח"ל בפרק כ"ו.

הסולם הזה והמסילה העולה בית אל, מתחילה בתורה. מפני שבלא התורה אי אפשר להשיג כלום, וכמו שאמרו רבותינו (זוה"ק ח"ג פט): 'מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא'. ומהתורה באים לידי הזהירות. מהי הזהירות? כותב הרמח"ל: **שיהיה האדם נזהר במעשיו ועניניו, כלומר, מתבונן מפקח על מעשיו ודרכיו הטובים הם אם לא.** 'התבוננות' זו מילת המפתח בספר מסילת ישרים, וכמעט שאין דף שאין הרמח"ל מזכיר בו את חשיבות ההתבוננות.

עבודת ה' צריכה להיות תמיד עם חשבון, עם בדיקה, ועם יד על הדופק הרוחני. בלתי אפשרי שאדם יחיה את החיים שלו בלי חשבון ופיקוח. אדם צריך תמיד לבקר את עצמו ואת דרכיו, הטובים הם, האם אני עושה את הדברים הנכונים והאם אני עושה נחת רוח לבורא יתברך?! הלא לשם כך באנו לעולם הזה, כדי שנהיה עבדי ה' הנאמנים ונעשה נחת רוח לפניו. האם אנחנו עומדים במבוקש, או שיש לנו מה לתקן, מה להוסיף ומה לשפר?! **לבלתי יעזב נפשו לסכנת האבדון.** יש אחד שמתנער מהאחריות הזו, מהביקורת ומהפיקוח, וחי את החיים שלו בלי חשבון. אחד כזה, הנפש שלו נמצאת בסכנת אבדון. מדוע? - מפני שכאשר אינו מתבונן ואינו מפקח על דרכיו הוא יכול להכשל במכשולות רבים וחמורים, שהרי היצר הרע כוחו עצום והוא יכול לצייר בעיני האדם עוון נמרץ כמצוה רבת,

פרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

ולהיפך, מצוה גדולה הוא יכול לצייר אותה בעיני האדם כעוון, וכמו שהיו כאלו שצווחו על ענין הבתי תמחוי, שלמרות שזו מצוה גדולה של צדקה וחסד, היו כאלו שטחו עיניהם מראות וראו את זה כעוון.

אם אין האדם מתבונן תדיר במעשיו, הנפש שלו יכולה ללכת לאיבוד. וכותב הרמח"ל, והנה זה דבר שהשכל מחייבו ודאי, כשאדם חושב על זה הוא מבין שהשכל מחייב שאדם צריך לדאוג להצלת נפשו ושלא תלך הנפש לאיבוד, ואיך יתכן שאדם יעלים עיניו מהצלתו?! יש כאן פלא! אומר הרמח"ל. איך קורה דבר כזה שאנחנו רואים שיש אנשים שלא מבקרים ולא מפקחים על עצמם, והלא הם יודעים שחיייהם הרוחניים הולכים לאבדון, ואיך זה לא ישגיחו על עצמם?! אין לך פחיתות והללות רע יותר מזה ודאי!

ואחד כזה, מוסיף הרמח"ל, יותר גרוע מבהמה חיה ועוף. למה? כי הם דואגים לעצמם. כל בהמה וכל חיה דואגת להציל את עצמה ממקום סכנה. אם חיה מרגישה שיש לה סכנה במקום הזה, מיד היא בורחת מכאן. ואדם שלא דואג לחיי נפשו, הרי הוא יותר גרוע מזה! ההולך בעולמו בלא התבוננות אם טובה היא דרכו אם רעה, הוא הולך ואומר, מה שהיה אתמול כך יהיה גם מחר, בלי לחשוב מחשבות, הרי הוא כסומא ההולך על שפת הנהר. אחד שאיבד את כלי הראיה והולך על שפת הנהר הזורם ושוטף בעוצמה גבוהה, הרי סכנתו וודאי עצומה, עיוור שהולך על שפת הנהר, ברגע קטן יכול להחליק ולאבד את חייו, ורעתו קרובה מהצלתו. כלומר, יש יותר סיכויים שייאבד ואיננו, מאשר שינצל. אותו הדבר באחד שסוגר את העינים שלו מהשגיח על נפשו שלא תלך לאיבוד, הרי גם הוא עומד בוודאי לאבד את חייו הרוחניים, ואיך יתכן שאדם יסגור את עיניו במודע ויוותר על חייו?!

ומוסיף עוד הרמח"ל, תדע שכל הנביאים ששלח לנו הקב"ה שידריכו ויעוררו אותנו, תמיד הרעישו על הדבר הזה, שאדם מתעלם מחובתו בעולמו, סוגר את העינים ואומר 'הכל יהיה בסדר'. על זה היה צועק ירמיה שראה את הדור שלו נגועים במידה הזו, בלתי זהירים, מעלימים עיניהם ממעשיהם. הם היו בכוונה עוצמים את העינים ולא מתבוננים. אמר עליהם ירמיה 'אין איש נחם על רעתו לאמר' האם להיות או לחדול, האם להמשיך במעשים שלנו או להפסיקם. אף אחד מהם לא התבונן על המעשים שלו אם לעשות אותם אם לא, ואף אחד מהם לא התחרט על מה שעשה. כלה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה. כשסוס דוהר אלי קרב במלחמה, הוא לא מתבונן בשום דבר מסביב, הוא עסוק עכשיו בריצה שלו, ולא מעניין אותו דבר חוץ מזה. כך גם היו אנשי הדור ההוא. רצים הלאה והלאה, בלי לעצור ולהתבונן, בלי להיות נחמים על מעשיהם. היו רודפים והולכים במרוצת הרגלם ודרכיהם מבלי שיניחו זמן לעצמם לדקדק על המעשים והדרכים וממילא ונמצא שהם נופלים ברעה מבלי ראות אותה.

וזהו תחילת עבודת ה' יתברך, שיהיה אדם מבקר מפקח ובודק את מעשיו ודרכיו, פעולותיו ואמירותיו. כי בלא זה הרי הוא כסוס השוטף במלחמה וכסומא ההולך על שפת הגהר.

איך צריכה להראות ולהחשב אצלנו התפילה

ובאמת, אומר המסילת ישרים, זוהי אחת מתחבולות היצר ועורמתו להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני אדם עד שלא ישאר להם רווח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים. כמו שראינו קודם, היצר הרע אוהו בכמה וכמה תחבולות כדי להפיל במכמוריו את האדם. אבל התחבולה המפורסמת והגרועה שבהם, היא התחבולה הזו של "תכבד העבודה". הדיינו, שיהיה האדם מוטרד מבלי הרף ובלי הפוגה ובלי מנוח, בטרדות זה העולם והבליו וכיוצא בזה. לבו של האדם תפוס כל הזמן בעניני העולם הזה, עד שאין לו אפילו רגע אחד ביום שפנוי מטרדות. באמת, רוב הטרדות האלו שאדם טרוד בהם לא יועילו ולא יצילו ואין בהם ממש, אבל אף על פי כן הוא טרוד בהם בלי הפוגה, ואפילו אם הוא מגיע לידי תורה ותפילה, הוא בא אל התורה והתפילה עם הטרדות האלו.

הנה, הקב"ה נתן לנו את המתנה היקרה הזו ששמה תפילה. אדם יכול לבוא אל מלך מלכי המלכים הקב"ה ולדבר אתו כמו בן המתגעגע אל אביו ומדבר אליו. ובאותו הזמן שאדם עומד בתפילה לפני ה' יתברך, הקב"ה מדמים ומשתיק את כל פמליא של מעלה, כל המלאכים וכל השרפים וכל האופנים וחיות הקדש, כולם דוממים ושותקים. למה? מה קרה?! **הבן שלי**, אומר הקב"ה, בא לדבר אתי. הקב"ה מצפה לתפילות שלנו, של כל אחד ואחד מאתנו, 'שומע תפילת כל פה', וכל פמליא של מעלה משתתקת כשאדם בא להתפלל עם בוראו.

והנה מגיע אחד להתפלל. איך הוא מגיע? כשהוא מבולבל בכל מיני מחשבות וטרדות, והוא אומר מה שאומר לא חלי ולא מרגיש, אחד למעלה ושבע למטה, אומר עושה שלום במרומוי, ויוצא. הרי אחד כזה מחמיץ את העיקר!

מספרים על הגאון רבי זלמן זצ"ל, שהיה מנהגו תמיד להתפלל תפילת עמידה במשך שעה. גם בתפילת שחרית, גם בתפילת מנחה וגם בתפילת ערבית, תמיד תפילת עמידה ארכה אצלו שעה. פעם אחת נגש אליו יהודי ואמר לו, 'כבוד הרב, תורה היא וללמוד אני צריך. למה אתה מאריך כל כך הרבה בתפילת עמידה? מה יש להאריך בתפילה כל כך הרבה? אני בשעה אחת מספיק חמש תפילות עמידה ושבע ברכות המזון... אמר לו רבי זלמן, 'סליחה, אתה אומר שאני מאריך? - אני אומר לך שאני מקצר!'

את זה היהודי כבר בכלל לא יכל לתפוס. לעמוד ולהתפלל תפילת עמידה במשך שעה ולומר שזה עוד קיצור?! הסביר לו רבי זלמן, בוא נחשוב שאתה זכית ועלה בגורלך הטוב

פרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

יב

שהמלך חפץ ביקרך והוא מזמין אותך אליו לשיחה אישית בארבע עינים, בחדר הפרטי שלו בארמון, וכל מה שתבקש - תקבל. קבעו לך זמן שביים פלוני בשעה אלמונית תבוא אל הארמון, יפתחו בפניך את השערים ותכנס אל המלך, ותבקש מה שתמצא. והנה הגיע היום המיועד, ואתה בא אל הארמון ומבקש להכנס. בודקים ורואים שאכן אתה מוזמן, ונותנים לך להכנס. והנה, מגיעה השעה המיועדת ואתה נכנס אל המלך, לדבר איתו ולבקש מלפניו כל מה שעל לבך. האם, שאל אותו הגאון רבי זלמן, תגמור את הפגישה בשתי דקות וחצי, או שתתענג על כל רגע שתהיה אצל המלך ותאריך כל כמה שתוכל?! בלי ספק שאם היית יכול היית נשאר שם זמן זמנים טובא, כל היום כולו.

זו היא התפילה, אמר לו הגאון רבי זלמן. התפילה היא פגישה עם המלך. אתה נכנס אל המלך לבדך, הוא מטה לך אוזן ואתה יכול לבקש ממנו כל מה שאתה רוצה. ואתה בא ואומר לי שכשאתה מתפלל שעה אני מאריך בתפילה?! לו הייתי יכול, הייתי מתפלל יותר שעות, אבל מכיוון שאני לא יכול אני נאלץ לקצר.

זה הוא ציור אמיתי, איך צריכה להראות התפילה אצל האדם. אבל כשאדם מוטרד ומבולבל בהרבה טרדות ובהרבה מעניני העולם הזה, התפילה מהווה עול עליו. הוא מגיע אל התפילה ומדקלם מה שמדקלם, ואחרי שתיים ושלוש דקות הוא כבר יוצא החוצה. מאיפה זה בא, וממה זה נובע?! - מהטרדות האלו שאינם נותנות לו מנוחה רגע קט להתבונן מה חובתו בעולמו.

זו היא עצת היצר, עצתו של פרעה הרשע, 'תכבד העבודה על האנשים'. שלא יהיה רגע פנוי לאדם להתבוננות האמיתית מה חובתו בעולמו. היצר מכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם, כי היצר מופחד מהלב כמו שאמרנו, והרי לכן משכנו נמצא ליד הלב, וכך הוא מטריד את לב האדם בכל רגע ורגע, כמו זבוב פעם אחר פעם בלא הפסקה, כדי שלא ישאר לו רווח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הוא הולך. כדי שלא יהיה זמן לאדם לעמוד רגע במהלך שטף החיים, לעצור את עצמו ולחשוב על דרכו, אם רעה היא אם טובה.

אם אדם היה עוצר לרגע להתבונן בדרכיו - היה משתנה לגמרי

ומדוע היצר הרע כל כך מוסר נפש על הדבר הזה? - כאן כותב המסילת ישרים פלא. כי יודע הוא, ברור לו הדבר ליצר, שאילו היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ברור ליצר הרע שאם כל אחד מאתנו היה כמעט קט, זמן קצר ורגע אחד, שם את הלב על דרכיו, וודאי שמיד היו מתחילים להנחם ממעשיהם והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי. אם היה לנו את הרגע הפנוי הזה לחשוב על מצבנו ועל מעשינו, הרגע הזה של המחשבה היה יוצר פעולת שרשרת וזה היה פועל אצל האדם שהיה נחם על מעשיו,

בודק ומבין שיש לו מה לתקן ומה לשפר, והיתה החרטה הזו הולכת ומתגברת, עד שהיה עוזב את החטא לגמרי, וכמו שאמרנו קודם, מגיד לידי נטישה מוחלטת של היצר הרע ושל העוון.

במה תלוי הכל? - בהתבוננות של האדם בדרכיו. ומזה היצר הרע מפחד פחד מוות, כי הוא יודע בבירור ובלי שום ספק, שאם האדם יחשוב רקע קט על דרכיו, מיד, בלא שיהוי, זה יפעל אצלו גדולות ונצורות, והמחשבה הזו תתגבר ותתעצם בו עד שיצא האדם משליטתו של היצר לחלוטין ויעזוב את דרכו הרעה. ומה העצה של היצר הרע כנגד הדבר הזה? - 'תכבד העבודה'. שיהיה האדם מוטרד בלי מנוחה ובלי הפסק של רגע. כדי שלא יהיה לאדם את הרגע הפנוי הזה להתבונן בדרכיו.

וזו היא, אומר המסילת ישרים, מעין עצת פרעה הרשע שאמר 'תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר'. המצרים לא היו צריכים את ערי המסכנות הללו, אבל החשש הזה שמא ישראל יעלו מן הארץ וילחמו אתם, הביא אותם לעצה היחידה הזו של 'תכבד העבודה'. כי כמו שאמרנו, כשישראל יהיו עסוקים כל הזמן וטרודים בטרדותיהם, לא יהיה להם הפנאי לחשוב ולחשב מחשבות איך לצאת מן הארץ. שהיה פרעה הרשע מתכוון לא להניח להם רווח כלל רגע קטן של מנוחת הנפש, שאדם יכול להתבונן ולחשוב, לבלתי יתנו לב או ישמו עצה נגדו. כשאדם משועבד בכל כולו ברמ"ח ושס"ה, בעבודת פרך בבית ובשדה בחומר ובלבנים, וכי יש לו לב לחשוב איך לחבל תחבולה נגד המלך?! הוא יאמר לך, 'עזוב אותי, יש לי את עבודת הפרך המוטלת עלי ואת מתכונת הלבנים שאני צריך לסיים היום, ואם לא אצטרך לפרוע בילדי ח"ו, תן לי לגמור בשקט את העבודה שלי להיום'.

כך, אומר הרמח"ל, עצת היצר ממש על בני האדם, כי איש מלחמה הוא ומלומד בערמימות. ואדם יראה בעצמו איך שהרבה פעמים הוא באמת רוצה בעומק לבבו לפתוח דף חדש ולהשתפר, אבל הוא אומר, אני כל כך טרוד בזה ובוה, ויש עלי גם את החובה לדעת את כל החידושים והחדשות, וכי יש לי זמן לחשוב מחשבות ולבדוק את דרכי?! או שהוא אומר, 'אני גם ככה טרוד, יש לי את עול הפרנסה ויש לי את הבעיות בבית, אין לי טיפה של זמן ואין לי מוח ולב לחשוב בעוד ענינים'. ובאמת זה נכון, אנשים טרודים ומבולבלים בהרבה טרדות, אבל למרות זאת אסור לנו ליפול שדודים לרגלי היצר, אלא אדרבה, 'מאויבי תחכמני', אחרי שאנחנו יודעים שזו היא עצתו של היצר להכביד עלינו את העבודה, אנחנו מוכרחים לטכס עצה כנגדו.

הקביעות בלימוד ספרי מוסר ויראה

מה עלינו לעשות? - לעשות הפסקה מהטרדות האופפות אותנו. וזה הוא ענין לימוד המוסר, כי כשאדם יש לו קביעות קבועה חוק ולא יעבור, עשר דקות או חצי שעה בכל יום

ללמוד בספרי מוסר ויראה, זהו ה'פתח תקוה נכבד מאד' שמחליץ אותו מהבלבול של 'תכבד העבודה'. ואז תתקיים ההבטחה של המסילת ישרים, שאם אדם נעמד ומתבונן על מעשיו ודרכיו, הרי הוא נחם על מעשיו וזה כבר יתחיל לפעול אצלו בפעולת שרשרת ויביא אותו להתקדם ולהוסיף, והחרטה הזו תתגבר בו עוד ועוד עד שיעזוב את החטא לגמרי.

היצר הרע מקדש מלחמה על הדבר הזה. הוא יתן לאדם ללמוד דברים אחרים, ובלבד שלא ילמד מוסר. מדוע? - כי היצר יודע שיעקר העיקרים הוא שהאדם לא ישים את לבו על דרכיו, ואז אחר כך הוא כבר יוכל לתפוס אותו ולהפיל אותו. היצר הרע, כמו שכתב הרמח"ל, 'איש מלחמה' הוא ו'מלומד בערמימות'. ראשית כל הוא איש מלחמה מנעוריו, הוא יודע להיות לוחם טוב, ודבר שני הוא גם מלומד בערמימות, יש לו הרבה תחבולות והרבה מיני ערמה איך להפיל את האדם. וכשמצטרפים שני הדברים האלו יחדיו, שיש בו ביצר גם את הכח הזה של ה'איש מלחמה' וגם היותו 'מלומד בערמימות' הרי זו סכנה עצומה, ובלי לימוד המוסר הרי אנו כסומא ההולך על שפת הנהר, שסכנתו קרובה.

הוא מה שהיה חגי הנביא צווח ואומר (חגי א, ה), **שימו לבבכם על דרכיכם**. שים את הלב על הדרך שאיתה הולך בה, ותבחן ותבדוק האם הדרך שאתה צועד בה היא המסילה העולה בית אל והיא זו שתביא אותך לקרבת ה', או שחלילה וחס היא מביאה אותך אל שאול תחתית.

מי שלבו לב חי לעבודת ה' שומע את זעקתו של חגי הנביא

בעלי המוסר בדור האחרון שאלו, מה הוא זה שאומר הרמח"ל 'הוא מה שהיה חגי הנביא צווח ואומר'? האם אנחנו שומעים כאן צווחה?! אנחנו רואים כאן את תוכחתו של חגי 'שימו לבבכם על דרכיכם', אבל היכן היא הצווחה, ומדוע איננו שומעים אותה בפסוק?! **אלא**, שצריכים אנחנו שיהיה לנו לב כמו של המסילת ישרים, כדי שאכן נשמע את הצווחה הזו של חגי. כשהלב שלנו טרוד בכל מיני טרדות ואטום בכל מיני אטימות, וודאי שלא נוכל להאזין כאן לצווחה של הזו של חגי, אבל מי שלבו לב חי לעבודת ה', כשהוא רואה את הפסוק הזה 'שימו לבבכם על דרכיכם' הרי הוא שומע כאן שאגה כלביא, התבונן! תראה באיזו דרך אתה הולך!

אסור לעשות "מה שכולם עושים"

וזו היא העבודה שלנו, להיות עוצרים את שטף החיים, עומדים ומתבוננים על הדרך שלנו, לאן היא מובילה אותנו. יש אחד שאומר, 'אני עושה את מה שכולם עושים'. הדברים האלו בטלים ומבוטלים כעפרא דארעא. וכי מה שכולם עושים מתיר לך לעשות את זה גם

כן?! אתה צריך מעצמך להתבונן בדרכיך וללמוד בספרי מוסר ויראה, לראות אם מה שאתה עושה מותר וכשר וישר בעיני ה' או לא.

בספר 'מאיר עיני הגולה' מסופר על בעל חידושי הרי"ם שהיה יושב ולומד בבית המדרש, ופתאום נכנס מאן דהו לבית המדרש וצעק בקול גדול 'איפה יוס'לה העיוור?! קרא לו החידושי הרי"ם ושאל אותו, 'למה אתה קורא לו ככה?! וכי אין לו שם? תשאל איפה יוס'לה בן שמעון?! למה לצעוק 'יוס'לה העיוור?' אולי הוא נפגע מזה?! למה לקרוא לו בתואר הזה?! אמר לו אותו אחד, כבוד הרב, מה אתה רוצה ממני? הרי כולם קוראים לו כך! השיב לו החידושי הרי"ם, 'נכון, אבל שתדע לך נאמנה, כי בגיהנם יש מקום לכולם...'

מה זה הטיעון הזה של "כולם עושים", "כולם אומרים", "כולם מתנהגים"? יש לנו את תורת משה, את התלמוד בבלי, את הירושלמי, את השלחן ערוך ואת הפוסקים. מה שנפסק שמותר - מותר, ומה שנפסק שאסור הרי הוא אסור גם אם כולם עושים את זה. זו היא אחת מעצות היצר, להטעות את האדם ולגרום לו להסתכל על מה שאחרים עושים, אבל באמת מה זה משנה מה אחרים עושים?! התפקיד שלנו הוא לראות בתורה מה שצריך לעשות ומה שמותר לעשות, בלא להביט על אחרים. אם אותו אחד שאתה מסתמך עליו היה מבקש ממך הלוואה של עשרת אלפים שקל, היית נותן לו?! אפילו שקל אחד לא היית מלווה לו... אז איך זה פתאום שבענייני הרוחניות אתה מסתמך עליו ואומר, 'אם הוא עושה - גם אני עושה?!'...

'שימו לבבכם על דרכיכם', זהו הציווי וזה מה שמלמד אותנו חגי לעשות. תקח ספר מסילת ישרים או ספר אחר ממה שהשאירו לנו רבותינו קדושי עליון, חובת הלבבות, ארחות צדיקים, ראשית חכמה או שבט מוסר, פלא יועץ ואחרים, ותקבע בהם לימוד קבוע, חוק ולא יעבור. הספרים האלו יעוררו את לב האדם מהבליו וטרדותיו, ויתנו לו את התזכורת הקבועה הזו לדעת מה חובתו בעולמו.

כל השם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה

והוא, אומר הרמח"ל, מה שאמר שלמה בחכמתו (משלי ו, ד) 'אל תתן שינה לעיניך ותנומה לעפעפיך'. השינה היא סכנה לאדם, אלא - הנצל כצבי מיד וכציפור מיד יקוש. תהיה כמו צבי הבורח מסכנה וכציפור הבורחת מהצייד, ואמרו רבותינו (מועד קטן ה). 'כל השם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה'.

במאמר הזה יש עידוד גדול עבורנו. 'כל השם ארחותיו', 'שם' הוא לשון שומא ומדידה. כשאדם מודד את ארחותיו ואת דרכיו, האם הנתיב הזה שבחרתי לעצמי הוא הנתיב הנכון להביא אותי לקרבת ה' ולדבקות בו, או לא. כשאדם שם את לבו על דרכו, והוא בודק

ומבקר את מעשיו, אז מבטיח לו הנביא הבטחה גדולה: זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה. הקב"ה יסייע בידו שאכן ינצח את היצר הרע.

זו היא העצה היחידה נגד התחבולה הזו של היצר, איש המלחמה המלומד בערמימות, של 'תכבד העבודה'. להיות משימים את לבנו על דרכינו, להיות מתבוננים על מעשינו ועל פעולותינו. וזה נעשה על ידי קביעות לימוד במוסר מדי יום ביומו, חוק ולא יעבור.

אלמלי הקב"ה עוזרו אין יכול לו

וכאן מוסיף הרמח"ל, חידוש על חידוש. אומר המסילת ישרים, ופשוט הוא, כל אחד מאתנו צריך לדעת, שאפילו אם היה האדם מפקח על מעשיו, אין בכוחו להנצל אילולי הקב"ה עוזרו. קודם אמרנו שאם אדם שם את לבו על דרכו, אז הוא ינצל. אומר המסילת ישרים, דע לך שבאמת מידו של היצר אי אפשר להנצל. גם אם אדם לא פונה אל העבודה המכבידה, לא שת לבו אל פרעה ואל היצר הרע וכן קובע לו זמן להתבוננות, עם כל זה לא היה יכול להנצל, כי היצר הרע תקיף מאד, וכוחו עצום, וכמו שראינו קודם שהוא איש מלחמה המלומד בערמימות, והאדם לבדו לא יכול לעמוד כנגדו.

וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים לו, לב) 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו'. מה זה 'צופה'? בזמנם היו מעמידים מגדל גבוה, ושמים מישהו בראש המגדל שיעמוד וישקיף רחוק אל האופק, להשגיח אם חלילה באים אויבים על העיר, והאיש הזה העומד בראש המגדל הוא שמו 'צופה'. האיש הצופה הזה, כל מעייניו וכל דעתו וכל תפקידו וכל עיסוקו הוא רק בדבר אחד, לעמוד ולהסתכל על האופק, לראות אם יש מישהו שמתקרב ובא אל העיר. כך גם היצר הרע הוא 'צופה רשע לצדיק', היצר הרע מסיח דעת מכל ענין אחר וכל כולו מרוכז בו, כך ובכל אחד אחר מאתנו, ומה הוא רוצה? להמיתו. הוא לא מסתפק בלפצוע או לפגוע, אלא הוא רוצה להמית את האדם, לעקור אותו משני עולמות.

מי יכול לעמוד כנגד דבר כזה? על זה באו רבותינו ואמרו, אל דאגה. נכון שצופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, אבל ה' לא יעזבנו בידו. יש סיעתא דשמיא, והקב"ה נותן את העזר והסיוע לאדם להנצל מהיצר הרע.

נמצא אם כן, שמי הוא זה שיכול לעמוד כנגד היצר הרע? - מי שזוכה לסיעתא דשמיא. מי שזוכה שהקב"ה בעזרו, עומד לימינו ומושיע אותו מהצורך הזה הקם עליו ומבקש להמיתו. ומי זוכה לסיעתא דשמיא הזו? - האדם המפקח על נפשו ועל עצמו.

אם אין אני לי - מי לי

אותו אחד שמראה כלפי שמיא שהוא אכן שם את לבו על דרכיו, הוא מבקש להיות עבד ה' והוא בודק כל הזמן ומבקר את דרכיו ופעולותיו, אומר לו הקב"ה: ככה?! אתה

עושה את שלך? גם אני אעשה את שלי, אעמוד לימינך ואעזור לך להושיע אותך מאותו יצר הרע תקיף. אבל אם בשמים מסתכלים ורואים איך שהאדם לא אכפת לו מעצמו, הוא לא מתבונן ולא חוקר, לא דורש ולא מבקש, אין לו את הענין הזה של 'שימו לבבכם על דרככם', ודאי, אומר המסילת ישרים, שהקב"ה גם כן אינו מפקח עליו. לא נוכל לומר, 'אף שאנחנו לא מפקחים על עצמנו, הקב"ה יעשה אתנו לפנים משורת הדין ויעזור לנו'. על זה בא המסילת ישרים וטופח על פנינו ואומר, אם אתה לא תפקח על עצמך, ודאי, בלי ספק, שהקב"ה לא מפקח ולא עוזר לו. כי אם הוא אינו חס על עצמו, מי יחוס עליו?! אם אתה לא אכפת לך מעצמך, אתה הולך כסומא על שפת הנהר בלי דאגה ובלי חשבון, אתה רוצה שאחרים יעזרו לך?! רק מי שאכפת לו, מי שמבקש מה' שיעזור לו להשתפר, מי שקובע עתים לתורה ולומד ספרי מוסר ויראה, הוא זה שזוכה לסייעתא דשמיא והקב"ה עומד לימינו להנצל מהיצר, עד כדי עזיבת החטא לגמרי.

זהו הכלל בדינו: אם אין אני לי - מי לי (אבות א, יד). אם אדם עוזר לעצמו, אכפת לו מעצמו והוא משתדל להשתפר, גם משמים עוזרים לו. אבל אם אדם לא עושה השתדלות בחייו הרוחניים ואם לא אכפת לו מעצמו, גם משמים לא מסייעים בידו.

בקביעות בלימוד ספרי מוסר ויראה אדם זוכה לסייעתא דשמיא

אלו הדברים בהם פותח המסילת ישרים את ספרו, וזהו המוסר הגדול שלמדנו מהפרשה, מדברי פרעה הרשע. 'פרעה' אותיות 'פרע', 'מפריע', כי זהו ענינו, להפריע לאדם, להטריד אותו ולבלבל אותו. אדם שיחשוב רגע לעומק על מה הוא חושב, הרי יתבייש מעצמו. כמה מחשבות של תוהו ושל דברים שאין בהם ממש, מעסיקים אותו. אחד אמר לי פעם, אני מסמיך כשאני נזכר בחלומות נעוריי. כשהייתי צעיר חלמתי מתי תהיה לי משאית עפר...התפללתי על זה תתר"פ תפילות, וחלמתי וחשבתי מתי אוכל לקנות משאית. היום?! אני מתבייש כשאני נזכר בזה'.

אנחנו לא שונים ממנו. לכולנו יש מחשבות שווא, שמבלבלות ומטרידות אותנו. ואם אדם נותן רק למחשבות ההבל לתפוס אותו, הרי כאן הוא נופל שדוד לרגלי היצר שאורב לו בדבר הזה. המחשבה האמיתית היא להיות עבד ה' יתברך, ועל כל אחד לפנות זמן ביום בו הוא יחשוב מחשבות אמיתיות, איך להיות עבד ה' הנאמן.

היה רב גדול מתלמידיו של הבעל שם טוב, ושמו רבי מנחם מנדל מבאר זצ"ל. הוא סיפר על עצמו, שפעם אחת עמד והתפלל תפילת שמונה עשרה, ולפתע נכנסה בו המחשבה הבאה. רגע רגע, אני מנחם מנדל, עומד לפני הבורא, ומבקש כל מיני בקשות. תן בי דעת, תן לי חכמה ובינה. תמחל לי על העוונות, תתן לי פרנסה, ותביא לי רפואה שלימה. כך כל

פרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

יח

התפילה אני עומד ומבקש בקשות. רגע, האם באמת לפי מעשי מגיע לי שיתקבלו משאלותי?! הרי כל אחד מכיר את עצמו ויודע מה שעשה ומה שלא עשה, וכל אחד מלא תודה לה' יתברך שלא מגלה לכולם מה שעשה... וכמו המעשה הידוע באותו ליצן ששלח לכל פרנסי העיר טלגרמה ובה כתב להם רק כמה מילים: 'כל מה שעשיתם - התגלה', ולמחרת התברר שכולם ברחו...

כך עמד רבי מנחם מנדל, והתחיל חושב. 'וכי אני עבד ה' כמו שצריך, שאני ראוי לעמוד ולבקש כל כך הרבה בקשות מה"?! המחשבה הזו כל כך התחזקה בי, סיפר רבי מנחם מנדל, שלא יכלתי עוד להמשיך להתפלל. וכי אני יכול לבקש ממנו שיתן לי עוד ועוד, כשאני לא נתתי משלי כלום?! אחר כך, סיפר רבי מנחם מנדל, חשבתיו עוד מחשבה. למה המחשבה הזו באה לי דווקא עכשיו, באמצע התפילה?! למה המחשבה הזו לא באה לי בעת האכילה?! בזמן שאני יושב ואוכל מרק חם באמצע החורף, טועם טעם גן עדן בחיים, למה אז לא נכנסה בי המחשבה הזו, 'מנחם מנדל, איך זה שאתה אוכל מרק עוף, או עוף, או לול. וכי זה מגיע לך?! אתה צדיק? אתה חסיד?! הרי לפי מעשיך מגיע לך שתאכל זפת, לא בשר ודגים... למה רק עכשיו בתפילה באה לי המחשבה הזו? הווי אומר שהמחשבה הזו באה מסטרא דיצר הרע, ובכן, אמרתי בכח ובתעצומות: לך מכאן יצר הרע, והמשכתי להתפלל'...

זהו היצר הרע המלומד בערמימות. אדם יכול לבוא ולומר, אכן זו מחשבה נכונה, איך אתה יכול לבקש כל כך הרבה אם אתה לא צדיק וחסיד?! אבל האדם השלם יודע להבחין, על ידי סיעתא דשמיא, שאם היצר הגיע עכשיו באמצע התפילה ולא בשעת האכילה, אות וסימן הוא שזה עצת היצר, להפריע עכשיו את התפילה.

זו היא ערמתו הגדולה של היצר הרע, ולכן אין לנו דרך לעמוד מולו בלי הסיעתא דשמיא. ואיך נזכה לסיעתא דשמיא?! - רק בקיום הציווי הזה של חגי הנביא, 'שימו לבבכם על דרככם'. כשיהיה לאדם את הקביעות בלימוד תורה ובלימוד בספרי מוסר ויראה, או אז הקב"ה יהיה בעזרו ויהיה ניצול מן היצר הרע, וה' יהיה בעזרונו. אמן.

חידו"ת לפרשת שמות

א. בענין וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי

שמות (ב' א'): "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי".

סוטה (י"ב א'): "ויקח את בת לוי, ויקח, ויחזור מבעי ליה". [פירוש שהרי יוכבד היתה אשתו מעיקרא אלא שעמרם גירשה, אם כן כששוב נשאה צריך היה לכתוב ויחזור, ולא ויקח]. ומשני תלמודא: "אמר רבי יהודה בר זבינא שעשה לה מעשה ליקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדים לפניה" וכו'.

וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו ככר לאדן (סימן ז' דף קפ"ז ע"ב) כתב: "שמעתי מקשים דהא כתיב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, ואמרו רז"ל שקטורה זו הגר והיא כבר היתה עמו מעיקרא והולידה ישמעאל, והוה ליה למימר ויחזור. ונראה דלא קשיא דבתחילה היתה הגר פילגש, ועתה לקחה בכסף ובשטר והיתה לו לאשה, ולזה אמר ויקח לשון קנין כדכתיב כי יקח איש אשה", עיין שם. וכיוצא בזה ראיתי שכתב החיד"א ז"ל גם בספרו נחל קדומים (פרשת חיי שרה אות ו'), ובספרו חומת אנה (פרשת שמות אות ד') ע"ש.

ובס"ד נראה לי לומר דלא קשיא שהרי כך אמרו רז"ל במדרש תנחומא הקדום (פרשת חיי שרה ס"ח): "היא הגר היא קטורה, דברי רב. ורבתינו אומרים אשה אחרת נטל", וכזאת שם במדרש תנחומא (הרגיל ס"ט): "רב אומר היא הגר היא קטורה, ולמה נקרא שמה קטורה שהיתה קשורה כנוד, ורבתינו אומרים אשה אחרת לקח".

הרי שמצינו שרבתינו חולקים על רב שאמר שהיא הגר היא קטורה, ולדידהו שתי נשים שונות היו, וכזאת תראה במדרש שהובא בילקוט שמעוני איוב (רמז תתק"ד): "שלוש נשים נשא אברהם, שרה בתו של שם, קטורה בתו של יפת, הגר בתו של חם", הרי שקטורה לחוד והגר לחוד ואתיא כסברת רבתינו במדרש הנ"ל דקטורה אינה הגר, ולפי זה יש לומר שגם התלמוד במסכת סוטה סובר כך שקטורה אינה הגר אלא אשה אחרת היא ולכך שפיר אמר קרא ויקח אברהם ולא אמר ויחזור אברהם ודוק היטב. [ובגוף הענין אם קטורה זו הגר הארכתי בס"ד בחיבורי הנכחי לעיל (בראשית כ"ה ו') עיין שם וצרף לכאן].

ונעלם ממני מדוע הגאון חיד"א ז"ל לא תירץ כן, ובפרט דכל רז לא אניס ליה וכבר עין קדשו ראתה דברי מדרש תנחומא דלעיל שרבתינו סוברים שהגר אינה קטורה וכמו שהביא הדברים בספרו ראש דוד (פרשת חיי שרה ד"ה אמנס ד"כ ע"ב) ע"ש, וגם לא נעלמו ממנו דברי רבתינו בילקוט שמעוני הנ"ל "שלוש נשים נשא אברהם, שרה בתו של שם, קטורה בתו של יפת, הגר בתו של חם", והביא הדברים בספרו דבש לפי (מערכת א' אות כ"ד) ע"ש ועיין.

והגאון חיד"א ז"ל תירץ דבתחילה היתה הגר פילגש, ועתה לקחה בכסף ובשטר והיתה לו לאשה, ולזה אמר ויקח וכנ"ל, ובעניותי יש לי להבין שהרי כה אמרו רבתינו ז"ל במדרש בראשית רבה (פמ"ה ס"ג) על הפסוק ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית וגו' ותתן אותה

חידו"ת לפרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

לאברם אישה לו לאשה: "לאברם אישה ולא לאחר, לאשה ולא לפילגש". וכן הוא בילקוט שמעוני (שם) ומדרש לקח טוב (שם). וכתב במתנות כהונה שם: "לאשה ולא לפילגש כדי שיצא הזרע הנולד מאישות גמורה, גם כדי שתהא הגר גבירה כמו שרה ותהיה לצרה באמת וזכותה יעמוד לה" ע"ש. הרי מבואר שהיתה הגר אשה לאברהם ממש כשרה ולא פילגש, וצ"ב.

וראיתי במדרש פרקי דרבי אליעזר (פרק ל'): "ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה וגו', אמרה שרה לאברהם כתוב **גט גירושין** ושלח את האמה הזאת ואת בנה וכו', השכים אברהם אבינו בבקר וכתב **גט גירושין** וכתב לה ונתן לה וישלחה מעליו" וכו'. וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בראשית (כ"א י"ד): "ואקדים אברהם בצפרא וכו' **ופטרה בגיטא**" ע"ש. [וידוע ומפורסם שהתרגום המיוחס ליונתן לספר בראשית דרכו ומנהגו להימשך מאוד אחרי דרשות פרקי דרבי אליעזר, ובמקומות הרבה משתית תרגומו ונגרר אחריו, וכן גם כאן, ועיין בזה בחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ו אות מ"ו דף ר"י), ובחיבורי תורת יעקב (סימן ה' אות ב' דף כ"ג, וסימן ט"ז דף מ"ז), ובחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן ה' דף י"ח), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ל"ה דף ק"כ), ועוד שם בהדר יעקב ח"ב (סימן כ' הערה ו') ובשאר חיבוריי בס"ד].

והנה בשו"ת רדב"ז (סימן אלף תרצ"ו) ונכפל בשם ח"ז (סימן ל"ג) כתב **רוב הפוסקים** סוברים דפילגש בלא כתובה ובלא קידושין עיין שם, והשתא אי נימא כגאון חיד"א ז"ל שרק לפילגש לקחה אברהם, אם כן גט מנין שהרי פילגש בלא כתובה וקידושין היא ואינה צריכה גט, אלא שמע מינה שדינה של הגר לא היה כפילגש ודוק. [ומצאתי בשו"ת הד"ר מהדורה תנינא (סימן כ"ט אות ג' ד"ג רע"ג) עמד בזה וצ"ע].

עתה בעת ההעתקה וסדור הדברים לדפוס ראיתי לגאון רד"ל ז"ל בכיאוורו היקר למדרש פרקי דרבי אליעזר (שם אות ט"ו) שכתב שמה שאמרו בפרקי רבי אליעזר שם הגר לא נקראת אשתך אלא שפחתך ואף על פי שכתוב ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה, התם צדקת שרה הוא דכתיב שנתרצית אף ליתנה לו לאשה אם ירצה, אך אברהם לא לקח את הגר לאשה רק לפילגש ולא נקראת אשתו, ולכן אמר לה אברהם אחר כך הנה "שפחתך" בידך עשי לה הטוב בעיניך" עכ"ל. ועוד עיין לו שם (אות ח' ובהגהה סק"ב) עיין שם.

ולפי דבריו יש מקום ליישב דברי החיד"א ז"ל, אך לכאוורו דברי הרד"ל ז"ל, צ"ע כי מדברי המדרש בבראשית רבה הנ"ל מתבאר ששרה נתנה את הגר לאברהם לאשה דוקא כנ"ל ועיין בדברי המתנות כהונה הנ"ל.

וצריך לומר דמדרש פרקי רבי אליעזר סובר דפילגש בקידושין ולכן הגר היתה צריכה גט, והנה למדתי מדברי הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספר בית האוצר (מערכת א' כלא א' סוף אות ה' ד"ה ואולם) שסתם מדרש פרקי רבי אליעזר הוא סברת רבי אליעזר הוא ויש להרגיש אם אינו כסברת בית שמאי ע"ש, ובס"ד יש לי להוסיף בזה כי רבותינו האחרונים ז"ל העלו דמי שסובר כתובה מן התורה הוא סובר פילגש בקידושין אבל בלא כתובה, וככתוב בספר מלא הרועים (ערך כתובה אות י"א ואות י"ב), ועוד לו שם (ערך פלגש אות ב'), וכן כתב בשו"ת בנין דוד ח"א (סימן א' אות י' ו"ב) ובספרו בנין דוד על התורה (פרשת ויחי אות י"ח) ועוד לו שם (פרשת שמות אות ע"ז) ועוד ע"ש, והרי התנא רבי אליעזר שמותי וסובר כתובה דאורייתא כבית שמאי וכמו שכתב רבינו הגדול

החתם סופר ז"ל בחידושו לוסף גיטין שנדפסו בס"ס לקוטי בית אפרים (דל"ה ע"ד), ולפי זה מדרש פרקי רבי אליעזר סובר דפילגש בקידושין ובלא כתובה, ולכן אמר שאברהם גירש בגט את הגר פילגשו ודוק,

לעיל הבאתי מה שלמדתי מדברי הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל שסתם מדרש פרקי רבי אליעזר הוא סברת רבי אליעזר הוא ויש להרגיש אם אינו כסברת בית שמאי כנ"ל, אבל מצאתי שהרד"ל ז"ל בביאורו לפרקי רבי אליעזר (ס"פ כ"ג סוף אות ס"ז) חולק וכתב דאין לחוש אם סתמא דפרקי רבי אליעזר אינו כסברת רבי אליעזר בן הורקנוס, והבאתי דבריו בחיבורי הדר יעקב ח"א (ס"ס ל"ג) ע"ש, וכן מתבאר בדברי הפני יהושע ראש השנה (י"א ב) ע"ש.

ב. בענין ויפן כה וכה וירא כי אין איש

שמות (ב' י"א): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול, ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך, ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי, וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר."

ופירש רש"י ז"ל: "מכה איש עברי מלקהו ורודהו, ובעלה של שלומית בת דברי היה [האיש עברי המוכה], ונתן [האיש מצרי] עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום".

ושאלני בני היקר הרה"ג רבי דוד אהרן שליט"א אחר שהמקרא מעיד שמשה פנה כה כה וראה שאין איש ואז הרג למצרי, אם כן איך נודע הדבר שמשה רבינו הרג למצרי והרי לא היה מי שראה הדבר.

וראיתי בפירוש הרשב"ם ז"ל שם (פסוק י"ד) שכתב: "אכן נודע הדבר, אכן ואך כן, לא כמו שהייתי סבור כשטמנתיו בחול שלא נודע, אלא כן הוא שנודע", וזו לשון רבינו הגדול החתם סופר ז"ל שם (ד"ט ע"א): "אכן נודע הדבר, יש לפרש כי ויפן כה וכה רוצה לומר שתי הבטות הביט, אחד בעיניו הגשמיות להתחבא שלא יראהו אדם ויבולע למלך, והשני בעיני ההשגה כי לא יצא איש ממנו שעתיד להתגייר, על כן כפל "כה וכה", ועל שניהם נאמר וירא כי אין איש, ועתה כי הבין שנודע הדבר וטעה בראייתו הגשמית, ומכל שכן שיש לחוש בטעותו בעיני ההשגה, שאפשר שהיו עתידים צדיקים לצאת ממנו ושלא כדין הרגו, על כן פחד מפני פרעה שלא יעמוד לו זכות להצילו, וקבל גלות על עצמו" עכ"ל.

ולפי דרכם ז"ל מה שמשה רבינו ע"ה פנה כה וכה וירא כי אין איש דהיינו שחשב שמשה שאין איש רואהו - טעות היה כי אכן היו רואים "וטעה בראייתו הגשמית", ודוק.

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל לענ"ד דוחק לומר שהיתה כאן טעות, ואם היתה לנו רשות הייתי אומר שיובן היטב עם דברי חז"ל במדרש שמות רבה (פ"א סס"ח) **שדתן** הוא הוא היה

חידו"ת לפרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

כב

בעלה של שלומית בת דברי, שעליה בא האיש מצרי כנ"ל, ושאותו הציל משה מהאיש מצרי שהכהו ע"ש.

ואם כן דתן הרשע הוא היה האיש העברי שמשוה הצילו מהאיש מצרי, והוא הוא דתן עצמו שהיה אחד מ"שני אנשים עברים נצים" כדפירש רש"י שם וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן, והוא הוא דתן שאמר למשה "הלהרגני אתה אומר", ואתי שפיר דאין הכי נמי משה ראה טוב ולא טעה בראייתו, ובאמת לא היו אנשים אחרים הרואים זולת האיש עברי והאיש מצרי שהכהו, ובסוף האיש העברי שמשוה הצילו הוא שאמר הלהרגני אתה אומר, והוא מסר והלשין את משה לפרעה מלך מצרים כאומרם במדרש שמות רבה שם (פ"א ר"ס ל"א) ודוק היטב.

ותראה שתיבות הפסוק "ויאמר אכן נודע הדבר", עולים בדקדוק בגימטריא "דתן הודיע למלך", חושבנא דדין כחושבנא דדין ודוק.

ועם דברינו האמורים מאירים אצלי דברי משה רבינו באומרו "אכן נודע הדבר", ופירש רש"י ז"ל: "אכן נודע הדבר, כמשמעו, ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך", דהיינו אומר משה אני סיכנתי בעצמי והתאמצתי להציל לאותו איש המוכה, וסוף דבר מה גמלני הלך והלשין עלי ומסר אותי להריגה למלכות, אהא "אכן נודע הדבר", ודוק היטב.

ותן דעתך שלשון חז"ל במדרש שמות רבה (פ"א סל"א) ובמדרש תנחומא (פרשת שמות ס"י) כך הוא: "וישמע פרעה את הדבר הזה שעמדו דתן ואבירים והלשינו עליו", ותראה שתיבות התורה שבכתב: "ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר", עולה בגימטריא כלשון תורה שבעל פה: "עמדו דתן ואבירים והלשינו". [ובאופן נוסף "דתן גם אבירים הם גילו זה לפרעה" ודוק].

ומבלל דברינו יראה המעיין מה שיש לכאורה לעמוד בדברות קדשו של רבינו חיים ׳ן עטר ז"ל בספרו אור החיים שם (פסוק י"א): "איש עברי מאחיו, דקדק לומר "מאחיו", ירמוז כי הביט בו שהיה מהצדיקים שבישראל, כי היו אז בישראל רשעים, וצא ולמד מה שאמרו ז"ל בפסוק וחמושים עלו וגו' שאחד מחמשה חלקים, ולמאן דאמר יותר, עלו ממצרים, והשאר מתו בימי החושך לצד היותם רשעים, ותמצא שכאשר אמר בסמוך שני אנשים עברים נצים לא אמר מאחיו, לטעם שהיו רשעים כי הם דתן ואבירים", ולהאמור דעת חז"ל שגם האיש עברי מאחיו היה דתן עצמו כנ"ל וצ"ע. [ובילקוט שמעוני שמות שם (רמז קס"ז): "ראה משה אחד מנוגשי פרעה מכה לאחד מבני הקהתי הלויים שהן אחיו" ודוק היטב].

ורבותינו המפרשים ז"ל עמדו והעירו מדוע משה רבינו ע"ה לא הרג למוסר זה שרצה למוסרו ועיין ברכות (נ"ח א'), וכדכתב הרב הספורנו ז"ל שם (פסוק י"ד): "ויאמר אכן נודע הדבר, כשאמר זה המוסר את דבריו אלה בפני רבים, ולכן לא הרג את המוסר מבלי אין תועלת בהריגתו אחר שכבר מסר", ועיין גם בספר פרדס יוסף שם מה שהוסיף בזה מדוע משה לא הרג גם למוסר זה ע"ש.

ולפי דרכו של החתם סופר ז"ל שהבאתי לעיל, אתי שפיר שמשוה חשש שעצם זה שהרג לאיש מצרי עשה שלא כהוגן ופחד כנ"ל, עכשיו יוסיף גם להרוג איש עברי אתמהא, ולכן לא הרגו למוסר וא"ש ודוק.

ג. בענין ויך את המצרי

שמות (ב' י"א): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול".

ובמדרש שמות רבה שם (פ"א ס"ט): "ויך את המצרי במה הרגו, רבי אביתר אמר הכהו באגרופ. ויש אומרים מגריפה של טיט נטל והוציא את מוחו. ורבנן אמרי הזכיר עליו את השם".

וראה נא ראה כי תיבות "ויך את המצרי", עולים בגימטריא "באגרופ הכה והמית" וכשיטת רבי אביתר. וכן "ויך את המצרי" עם הכולל עולה בגימטריא "מגריפה של טיט נטל" וזה כסברת היש אומרים, וכן "ויך את המצרי" עולה בגימטריא "כי הזכיר על המכה שם" וכסברת רבנן ודוק היטב. [ובאופן אחר "וזכר עליו השם בפה" ועיין בדברי הרמב"ן ז"ל שמות שם (פסוק י"ד) ודוק].

ובמסכת אבות דרבי נתן (פ"כ ה"א) אמרו: "בני אמי נחרו בי זה משה שהרג את המצרי, שנאמר ויהי בימים הרבים ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול, מה תלמוד לומר כי אין איש מלמד שהושיב לו משה סנהדראות של מלאכי השרת ואמר להם אהרוג את זה. אמרו לו הרוג. וכי בחרב הרגו, והלא באמירה הרגו, שנאמר הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי, מלמד שהרגו בשם".

והנה תיבות "ויך את המצרי ויטמנהו בחול", עולים בגימטריא "ללמד שהרג בשם" כדברי אבות דרבי נתן ודוק היטב.

ובמדרש שכל טוב שמות (פרק ב'): "ויך את המצרי. קללו בשם צבאות ומת, כתיב הכא ויך את המצרי, וכתיב התם והכה ארץ בשבט פיו מה התם בשם, אף כאן בשם".

ותן דעתך כי תיבות "ויך את המצרי", עולים בגימטריא "מלמד קללו בצבאות" ודוק היטב.

ובילקוט שמעוני (פרשת שמות רמז קס"ז) אמרו: "וירא איש מצרי, ראה אחד מנוגשי פרעה מכה לאחד מבני הקהתי הלויים שהן אחיו, והתחיל לקלל אותו בחרב שבפיו והרגו", ותראה כי תיבות "ויך את המצרי", עולים בגימטריא "וקללו בחרב שבפיו" ודוק.

ועיין במדרש ויקרא רבה (פ"ב ס"ד): "רבי לוי אמר במסטורין של ישראל הרגו, כמה דאת אמר והיה מספר בני ישראל כחול היס", ועין בפירושו מהרז"ו שם, והנה תיבות "ויך את המצרי" (עם ב' כוללים), בגימטריא "ללמד במסטורין הרג למכה" ודוק היטב.

ובס"ד נתבאר באר היטב, בהתורה שבעל פה רמוזה בתורה שבכתב וממנה יוצאה ומשתלשלת, וליכא מידי [דתורה שבעל פה] דלא רמיזא באורייתא [דבכתב] ועיין מה שהארכתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן א') וצרף לכאן ודוק היטב.

* * *

שמות (ב' י"א): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה, וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול, ויצא ביום

חידו"ת לפרשת שמות | מגיד דבריו ליעקב

כד

השני, והנה שני אנשים עברים נצים, ויאמר לרשע למה תכה רעך, ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו, הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי, ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר".
וראה נא ראה, כי תיבות "הלהרגני אתה אמר", עולים בגימטריא, "ויך את המצרי ויטמנהו בחול" ודוק היטב.

חידושי סוגיות

(מגלה ז' א', ז' ב')

א. בענין אם נתינת מעות יוצאים ידי חובת משלוח מנות

[טוב להורות ח"ג סי' ב']

תשמ"ז.

הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל וכו', ורב מרי שלח לרבה זנגבילא ופלפלי כדאיתא במגילה (ז' ב'), דהנאה המביאה לידי מאכל כמאכל דמי" עכ"ל.

ודברי הגאון בעל הלכות קטנות ז"ל הנ"ל, הביא הגאון רבי אהרן אלפנדי ז"ל בספרו יד אהרן או"ח (סימן תרצ"ה), וסיים עלה: "ומדברי הרב תרומת הדשן ז"ל (סימן קי"א) נראה קצת דלא יצא" ע"ש.

וזו לשון הרב תרומת הדשן (שם): "שאלה: בני אדם השולחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינים וכהאי גוונא יוצאים ידי משלוח מנות או לא. תשובה: יראה דאין יוצאין בהם, דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וסיפק לקיים הסעודה כדינא, כדמשמע במגילה (ז' ב') דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחליפים סעודתייהו בהדדי ונפקי בהכי משלוח מנות, אלמא דטעמא משום סעודה הוא, ותו נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי ומישתי, וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב [הלכות מגילה פ"ב ה"ט"ו]: "חייב אדם לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלים", ונראה דשתייה בכלל אכילה, אבל לענין מתנות לאביונים כתב הרמב"ם (שם ה"ט"ז): "וחייב לתת מתנות לאביונים וכו', או מעות או מיני תבשילים, או מיני אוכלים",

שאלה: מי ששלח משלוח מנות, מעות, האם יצא בזה ידי חובת מצות משלוח מנות איש לרעהו.

תשובה: במסכת מגילה (ז' א'): "תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד, ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם".

וכתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מגילה (פ"ב ה"ד): "מצות יום ארבעה עשר לבני כפרים ועיירות, ויום חמישה עשר לבני כרכים להיותם ימי משתה ושמחה, ומשלוח מנות לריעים ומתנות לאביונים וכו', וחייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר, או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלין לחברו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד. וחייב לחלק לעניים ביום הפורים, אין פחותין משני עניים, ונותן לכל אחד מתנה אחת, או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין, שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים. ואין מדקדקין במעות פורים, אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו, ואין משנין מעות פורים", וכו'.

והגאון המובהק רבי יעקב חגיז ז"ל בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סימן קס"ג) כה כתב: "השולח מעות כסות וכלים בשביל מנות - אם יוכל למכרם מיד ולקנות לצורך סעודה מהני, דהא תנן בנדרים (ל"ב ב') אין בין המודר

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

כו

ודלא כהלכות קטנות ח"ב (סימן קס"ג), וראייתו מההיא דנדרים דקתני אין בין המודר וכו' ליתא, דהתם בנדרים (ל"ג א') פרכינן עלה והא מן מאכל נדר, ומוקי לה רבא באומר הנאה המביאה לידי מאכלך עלי, אבל המדיר מאכל סתם אינו אסור אלא במאכל בלבד ע"ש, וההיא דמגילה דזנגבילא ופלפלין דשלח רב מרי לרבה מידי דמאכל הוא [כברכות ל"ו ב'] עכת"ד ועיין שם.

הרי שרבינו הגאון ערך השלחן ז"ל דחה כל דברי ההלכות קטנות, ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תרצ"ה אות ל"ה) הביא להלכה לדברי הרב ערך השלחן ע"ש.

גם מצאתי לגאון המובהק רבי יוסף ענגיל ז"ל בגליוני הש"ס לנדרים (שם) שהביא דברי הרב הלכות קטנות, וכתב עליו: "ראייתו מכאן דהנאה המביאה לידי מאכל כמאכל דמי אינה מובנת כלל, דהא הכא איירי באומר בפירוש הנאה המביאה לידי מאכל, אבל מנות דקרא פירושו מיני מאכלים, אינו כולל דבר המביא לידי מאכלים" ע"ש, הרי שרבנן בתראי דחו מכל וכל לדברי הרב הלכות קטנות ז"ל, ועיין כף החיים (שם) ודוק.

ול**האמור** יש להבין איך הרב דברי ישראל (הבאתי דבריו דבסימן הבא) רצה לאוקמי מילתא דהרב חלקת השדה ז"ל על פי דברי הגאון הלכות קטנות ז"ל, והלא גדולי האחרונים דחו דבריו בטענות חזקות וכמשנ"ת. וצ"ע. [ועיין לקמיה בסימן הבא].

ובאמת שזה כמה כתבתי בס"ד בגליון שו"ת הלכות קטנות שם וזו לשוני: "הא דרב מרי דשלח לרבה זנגבילא ופלפלי, בפשוטו יש לומר דהוי מאכל גמור, ולא ממשום דהוי הנאה המביאה למאכל", ועכשיו

אלמא דגבי משלוח מנות סבר דווקא מידי דמיכלי" ע"ש.

הרי לנו מפורש יוצא מפי גאון קדמון דהוה מגדולי גדולי קמאי, (וכדכתיבנא בארוכה למאד בתהלות ישראל בחיבורי ברית יעקב סימן ב' אות י"ג), שמשלוח מנות בעינן דווקא מידי דאכילה ושתייה, אבל בחלוקים וסדינים אינו יוצא בהם, וזה להדיא דלא כמו שכתב הרב הלכות קטנות ז"ל.

ומדברי הרב תרומת הדשן ז"ל יש ללמוד דהוא הדין נמי דאף השולח מעות לחברו אינו יוצא ידי חובת מצות משלוח מנות, דזיל בתר טעמי דקא יהיב, ובפרט מדיוקן מלשון הרמב"ם ז"ל, ולפי זה אף בפרט זה הוא פליג על הרב הלכות קטנות ז"ל ודוק.

ואיני מבין היטב לשון הגאון רבי אהרן אלפנדר ז"ל שכתב שמדברי התרומת הדשן ז"ל נראה קצת דלא יצא וכנ"ל, מדוע הוציאה בלשון נראה דהוא לשון ספק וכדכתיבנא בברית יעקב (סימן י"ז אות ג'), ותו אמאי רק קצת נראה, והלא שם בתרומת הדשן להדיא מתבאר דאינו יוצא, שהרי כתב ד"מנות" לא מיקרי אלא מידי דאכילה ושתייה וכו', וכשם שחלוקים אינם בכלל מנות כך גם מעות אינם בכלל, וי"ל.

ואכן ראיתי שגדולי רבנן בתראי ע"ה דחו דברי הרב הלכות קטנות מכל וכל, ולדוגמא אביא דברות הגאון המובהק רבי יצחק טייב ז"ל בספרו ערך השלחן (סימן תרצ"ה אות ב') שכתב: "או שני מיני אוכלים וכו', בתרומת הדשן (סימן קי"א) מבואר דאם שלח חלוקים וסדינים או מעות לא יצא ידי חובה, ואינו יוצא אלא במידי דאכילה ושתייה, וגדולה מזו כתבו בשם מהרי"ל דלא מקרי מנות אלא מבושלים דראויים לאכילה כשהם מוכנים,

תלמודא זנגבילא גרידא על זנגבילא **יבשתא** קאמר, ומינה נמי לזנגבילא דרב מרי, מדלא נקט תלמודא להדיא דמיירי ברטיבתא שמע מינה דביבשתא עסקינן, והדרה ראית הגאון הלכות קטנות למקומה כנ"ל בס"ד.

ומצאתי לי תנא דמסייע והוא הגאון המובהק מסטאשוב ז"ל בשו"ת חבלים בנעימים ח"ד (ס"ט ט"ז דט"ז ע"ד) שכתב: "וקשה במגילה (ז' ב') דרב מרי שלח זנגביל ופלפלים והם אינם מיני מאכל, וכמו שאמרו בברכות (ל"ו ב') כס זנגביל ופלפלים ביום הכפורים פטור, ואולי יש לומר כמו שאמרו במשנה ביצה (ל"ח א') האשה ששאלה תבלין וכו', והתוספות שם (ט"ל א' ד"ה משום) כתבו דכיון שצריך להם לעיסה הוי מין במינו ע"ש, ומשום הכי הוי מאכל, ועיין הלכות קטנות ח"ב (סימן קס"ג) מובא בבאר היטב (סימן תרצ"ה סק"ז) דיוצאים במעות ובכל דבר, והמקור מנדרים (ל"ג א') הנאה המביאה לידי מאכל ע"ש. ועיין רש"י ותוספות מגילה (ח' א' ד"ה אלא) דבפרוטה קונים מאכל, ורש"י פסחים (כ"א ב' ד"ה לא) שלוקח בדמים דבר מאכל" עכ"ל.

ולכאורה תמוה דאחר שראה לדברי התלמוד בברכות (שם) דכס זנגביל ופלפלי פטור, אמאי לא שפיל לסיפיה דהני מילי ביבשים אבל ברטובים מברך וחייב, והוה ליה לאוקמי להדיא דרבי מרי בזנגבילי רטיבי, וממילא אתי שפיר תמיהתו, אלא שמעת מינה כדכתיבנא בס"ד, דכשהתלמוד מתכוין לזנגבילי **רטיבי** הוא אומר זאת **במפורש** ואינו אומר זנגבילא סתמא, וכההיא דפסחים הנ"ל, ומינה דגבי רב מרי בזנגבילא סתמא דהיא יבשה עסקינן, ולכך הוצרך לתרץ על פי התוספות דביצה, ועל כל פנים נראה דסובר הגאון חבלים בנעימים כהלכות קטנות ודוק.

אני רואה שכבר רבינו הגאון ערך השלחן ז"ל זכה בה וכנ"ל ותלי"ת.

אלא שהיה קשה לי דאיך יתכן שהגאון רבי יעקב חגיז ז"ל בעל הלכות קטנות, שהיה גאון תלמודי מובהק, וכמתבאר על כל פני ספרו, וכן העיד עליו בנו הגאון המני"ח ז"ל בספרו משנת חכמים בכמה מקומות, יכתוב דבריו כל כך בפשיטות, והלא הדחייה לדבר נראית לעינים וכנ"ל.

ולבן חושבני שיש כוונה עמוקה בדבריו ז"ל, שהרי כל דבריו בספרו הלכות קטנות בקצירת האומר באו, ומחוי במחוג ובלשון ערומים אישתעי כידוע, (ועיין בתשובה האחרונה בסוף הספר), וראיתו יש להבין כך, והוא דהמעין בברכות (ל"ו ב') ויומא (פ"א ב') יראה דקאמרו דהכוס זנגבילא ופלפל ביום הכפורים פטור מכרת, ושאלו והרי רבא אמר דהאוכל המלתא מברך עליה בורא פרי האדמה, ותיצרו לא קשיא הא בזנגבילא ופלפלי רטיבתא מברך עליה משום דראויה לאכילה, והא בזנגבילא ופלפלי יבשתא דלא ראויה לאכילה ע"ש.

ומבואר יוצא מדברי התלמוד דפלפלי וזנגבילא **רטיבתא** הן הם דראויים לאכילה, ולפיכך הכא במגילה (ז' ב') גבי רב מרי דשלח ליה לרבה פלפלא וזנגבילא והתלמוד לא הדגיש שמדובר בזנגבילא ופלפלי **רטיבתא**, ואם כן מיירי ביבשתא, והם אינם ראויים לאכילה, ובעל כרחין צריך לומר דהנאה המביאה לאכילה חשיבא כהנאה, שהרי כשהתלמוד רוצה לומר דמיירי בזנגבילא רטיבתא אינו מוציאו ואומרו בסתמא "זנגבילא", אלא נוקט ונוקב בשם המפורש ואומר להדיא זנגבילא רטיבתא, ולדוגמא בפסחים (מ"ב רע"ב): "בר מזנגבילא **רטיבתא** ופלפלי אריכתא" וכו', ומשמע דכל דקאמר

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

כה

ז"ל בהגהותיו לתלמוד מגילה שם שכתב: "שדר ליה טסקא דזנגבילא וכו', בודאי זנגבילא רטיבא הוה דמעלי לכולי גופא" עכ"ל.

והשני הגאון בעל מלא הרועים ז"ל בהגהותיו לתלמוד (שם) שאף הוא כתב: "טסקא דזנגבילא וכו', שלח לו שני דברים אלו דמעלו לכל גופא, כדאמרינן בפסחים (מ"ב ב') כל מידי דמעלי להאי קשה להאי לבר מזנגבילא רטיבתא ופלפלי אריכתא דמעלי לכל גופא", הרי ששניהם ז"ל אוקמי לזנגבילא דבסוגיא הכא, בזנגבילא רטיבתא, ודוק היטב.

ובעניותי איני יודע מנין להו לרבנן הא, שהרי כבר כתבנו שכאשר התלמוד רוצה לומר זנגבילא רטיבתא אומר הוא כן במפורש, ואינו מוציאו בלשון זנגבילא סתם, וגם גאוני בתראי ז"ל דאייתנין בעל הלכות קטנות, והגאון בעל ערך שי ז"ל, והגאון בעל חבלים בנעימים ז"ל בודאי פליגי עליהו ולא סבירא להו כוותיהו ודוק.

ודע שראיתי למו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תרצ"ו אות ל"ג) שכתב: "במטה משה (סימן תתרי"ז) כתב שאבל צריך לשלוח משלוח מנות, ודוקא בשר או מעות ישלח ולא תפנוקים העשויים לשמוח בפורים וכו'" ע"ש.

ולכאורה הוא תימה שהרי **במעות** לא יוצאים ידי חובת משלוח מנות, וכמפורש בתרומת הדשן (ה"ל) ויליף לה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל ע"ש.

ועיינתי בגוף דברי ספר מטה משה שם סימן תתרי"ז וראיתי שאכן כן כתוב בו להדיא וסיים עד כאן הוא בהגהות מנהגים, ויותר לפלא שבמטה משה שם סמוך ונראה מלפניו סימן תתרט"ו כתב בעצמו: "ומצות מנות הוא דווקא מיני מאכל ומשתה, ובתרומת

[וק"ק דנראה דבא לסייע להלכות קטנות מההיא עובדא דרב מרי דשלח פלפלי וזנגבילי וכו"ל בדבריו, והלא הן הם דברי ההלכות קטנות, ולפי הנראה לא ראה לגוף דברי ההלכות קטנות ולכן כתב גם **המובא בכאר היטב** ודוק].

מיהו לפי מה שכתב בספר היקר ערך שי או"ח (סימן תרצ"ה סעיף ד' דק"ס ע"ב) נדחית ראית הרב הלכות קטנות, שכה כתב שם: "וצ"ע הא דרב מרי שלח לרבה זנגביל אי מיירי ברטיבתא דחזי לאכלו חי, או אפילו ביבשתא אף דאינו ראוי לאכלו חי כדאיתא בברכות (ל"ו ב') מכל מקום נאכל עם לחם וחשוב נאכל כמות שהוא חי, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן ר"ג סק"ד), וזה נראה בכוננת אב"י (במגילה שם) דאמר השתא אמר מר אנא שדרי ליה חוליא ומר שדר לי חורפא, דחוליא מתוק נאכל לבדו חי, וחורפא מחמת חריפותיה אינו נאכל חי רק עם לחם, וזהו הרבותא דמכל מקום קיים מצות משלוח מנות, ובזה אתי שפיר מאי קא משמע לן תלמודא בהא דרבה ודרב מרי ושיחתו דאב"י, ועיין פרי מגדים (סימן ר"ג אשל אברהם אות ה') דזנגביל רטיבתא אינו חריף רק זנגבילא יבשתא חריף ע"ש, ואם כן מדקאמר אב"י דשדר ליה **חורפא** על כרחך ביבשתא מיירי, וקא משמע לן כמו שכתבנו דכיון דנאכל עם הלחם קיים מצוות משלוח מנות" ע"ש ודפח"ח.

והרי לנו תנא נוסף הוא רבינו הפרי מגדים ז"ל דלדידיה מיירי הכא בסוגיא בזנגבילא **יבשתא**, אלא שלפי ביאורו של הגאון ערך שי ז"ל נדחית ראית הרב הלכות קטנות ז"ל וכמובן ודוק.

ובהיותי בזה מצאתי שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, הראשון הגאון יעב"ץ

תקס"ד), וכן כתב הש"ך יו"ד (סימן י' אות ט"ז), ועוד בתשובת רבינו הש"ך ז"ל הנדפסת בש"ך יו"ד (סימן ער"ה אות ו') ע"שא).

על כל פנים נמצינו למדים דארתו גאון קדמון ז"ל בעל הגהות מנהגים, ויש אומרים שהוא מהר"א קלוזנר ז"ל רביה דמהרי"ל, ויגדול בדורו היה"כ כתוב בהקדמה לספר מהרי"ל, תנא ופליג על בן דורו רבינו התרומת הדשן ז"ל, והוא ז"ל סבירא ליה דהשולח **מעו**ת לחברו יוצא (על כל פנים בדיעבד) ידי חובת משלוח מנות, וכנ"ל.

אלא שצריכים ואנחנו לדעת איך אותו קדמון בעל הגהות מנהגים ז"ל, יתן וידחה לראיות דמייתי התרומת הדשן ז"ל, וכאשר הבאנו לעיל. והנני בס"ד כותב מה שיש ליישב אליבא דאתו קדמון ז"ל ולמעיינים הע"י משפט הבחירה.

הנה מה שכתב הרב תרומת הדשן ז"ל דטעמא דמשלוח מנות כדי שיהא לכל אחד די סיפוקו לקיים הסעודה ולכן אין יוצאין ידי חובת מצות משלוח מנות רק במידי דאכילה ולא בסדינין והוא הדין מעות, וכנ"ל, יש לומר דבעל הגהות מנהגים ז"ל יסבור שסיבת תקנת משלוח מנות אינה מהטעם שכתב הרב תרומת הדשן ז"ל דלעיל, אלא סיבת הדבר כאשר כתב רבינו שלמה אלקבץ ז"ל בספרו מנות הלוי בשם הר"י י' שושן ז"ל (שהיה בן דורם של התרומת הדשן ומהר"א קלוזנר ז"ל), שתקנו חכמים מצוות משלוח מנות כדי להרבות אהבה ורעות בין כלל ישראל, ולבטל קטרוגו של צורר היהודים דאמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, וכמובא בשו"ת חתם סופר או"ח (סימן קצ"ו) ושו"ת כתב סופר או"ח (סימן קמ"א), ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ג' ד"ה והנה) מה שציינתי בזה בס"ד.

הדשן (סימן קי"א) כתב בני אדם השולחים לחבריהם בפורים חלוקים וסדינים וכיוצא בזה אין יוצאין ידי משלוח מנות, ואם כן דבריו סתראי נינהו כמעט תוך כדי דבור, והוא פלא. ומריש עלה בדעתי לומר דטעות קטנה וקלה **באות אחת** נפלה בדברי המטה משה דסימן תתרי"ז, ובמקום מעות, צריך לומר מנות, וביאור דבריו כך הוא דמותר לאבל לשלוח משלוח מנות, ודוקא בשר שהוא על כל פנים דבר חשוב או אפילו סתם מנות ישלח, אבל תפנוקים העשויים לשמוח לא ישלח, ובזה הכל אתי שפיר ודוק.

מיהו כאשר עיינתי בגוף דברי המטה משה דסימן תתרי"ז, ראיתי שמקור דבריו הוא מהגהות מנהגים, ומצאתים בס"ד בהגהות שעל ספר מנהגי מהר"א קלוזנר ז"ל (דף פ' דפוס חדש) והכי איתא התם: "מי שמת לו אביו בפורים, לשנה הבאה לא יניח מלשלוח מנות, ובאותו פורים ישלח לעניים בשר או **מעו**ת, ואם מת לו מת סמוך לפורים אם רצה לשלוח אל העניים ישלח בשר או **מעו**ת רק לא תפנוקים שהן עשויים לשמחה" וכו'.

הרי לנו שמפורש בדבריו **בשני המקומות** שאכן הגירסה היא **מעו**ת, ולא כמו שרציתי להגיה **מנות**, וגם בספר מהרי"ל (הלכות פורים) העתיקו והביא הגירסה **מעו**ת ע"ש.

ולפי זה דוחק רב להגיה בכל המקומות הנ"ל, ונאמר שבכל אותם המקומות נפלה בדיוק אותה השגיאה והטעות והיא מילתא דלא שכיחא וכמו שכתב הרדב"ז ז"ל בספר תשובותיו (סימן תתכ"ט): "קשיא לי דמתרמי מלתא שטעו הסופרים בפסקי הרא"ש, וברמזים, וגם בספר הטורים, הא ודאי מילתא דלא שכיח היא", וכזאת עוד כתב שם (סימן אלף

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

ל

אות י"ד) ע"ש. [וק"ק שלא ציין למה שהבאנו].
וכן גבי משלוח מנות נזכר בתלמוד **אוכלין**,
מבואר הוא במגילה (שם) דרב מרי שלח
פלפלא וזנגבילא, ורבה שלח תמרים, וקמחא
דאבישונא, עיין שם.

כמו כן נקט והזכיר התלמוד **תבשילין** גבי
משלוח מנות, שם במגילה גבי אביי בר
אבין ורבי חנינא בר אבין דהוו מחלפי
סעודתייהו בפורים, וסתם סעודה **תבשילין** יש
בה, ודוק היטב.

ואם כן אחר שהתלמוד לא הזכיר כלל
דהאמוראים שלחו מעות או סדינים
וכיוצא בזה, לפיכך אף אדונינו הרמב"ם ז"ל
בפרטי מצוות **משלוח מנות** לא הזכיר מעות
וכיוצא בזה, אחר שדרכו ז"ל להביא רק הנזכר
במפורש בתלמוד וכנ"ל, והרי גם **רבינו**
התרומת הדשן עצמו כתב כיוצא בזה (שם סימן
כ'): "וכבר ידעינן דהרמב"ם ז"ל כתב כל פסקיו
רק מסוגיות התלמוד **לפי פשוטו**, ולא מתוך
הדקדוקים כמו התוספות ושאר גאונים ע"ש,
ועיין מגדל עוז הלכות אישות (פ"ב הי"ב),
ושו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן מ"ב ד"ה ואמת), ושו"ת
רלב"ח (סימן ל"ג ד"ט ע"ג), ובמאי דכתיבנא
בארוכה בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ט"ו
אות ה', וסימן כ"ח הערה א') וצרף לכאן. [ועיין
בכל המצויין בזה בחיבורי תרנן לשוני (דף
קע"ה) עיין שם].

אבל בפרטי מצוות **מתנות לאביונים** ששם אכן
הזכיר הרמב"ם **מעות** תבשילים ואוכלים,
היינו נמי טעמא כיון שאף **התלמוד** הזכיר
להנהו תלת מילי גבי מצוות מתנות לאביונים,
וכדבעינן למימר לקמיה בס"ד.

הנה גבי מתנות לאביונים שהזכירו **מעות**,
מפורש אמרו במגילה (ד' ב') מפני

ואם כן לפי טעם זה של מצות משלוח מנות,
יש לומר דאף כשנותן ושולח **מעות**
לחברו, גם בזה מראה לו אהבה ואות ידידות,
ומתרבה אהבה אחוה שלום ורעות ודוק.

וכן מה שהוכיח רבינו תרומת הדשן ז"ל שלא
יוצאים ידי חובת משלוח מנות מדקדוק
לשון הרמב"ם ז"ל, שגבי משלוח מנות נקט
הרמב"ם ז"ל דוקא מנות בשר או שני מיני
תבשילין, או שני מיני אוכלים, ולא נקט
בהדיהו **מעות**, וכדנקט להדיא גבי מתנות
לאביונים ששם הרמב"ם ז"ל הזכיר במפורש
מעות או תבשילין או מיני אוכלין, ושמעת
מינה **דבמעות** יוצאין ידי חובת מתנות
לאביונים אבל אין יוצאין במעות ידי חובת
משלוח מנות וכנ"ל.

על דא יש לומר דאותו קדמון ז"ל יתרץ ויאמר
דאינה ראייה, דהלא היודע יודע שהרמב"ם
ז"ל בחיבורו הגדול מעתיק בדקדוק עצום
ובדיוק נמרץ כדברי התלמוד, ואינו משנה ואינו
מוסיף מדיליה מאומה וכמפורסם, וכדכתיבנא
מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן
י"ט אות א') ובחיבורי עטרת משה (בכמה מקומות
שם), ובכל הנסמן בחיבורי תרנן לשוני (דף קע"ו
פרק ז') עש"ב, ולכן אחר שרבותינו חכמי
התלמוד הזכירו גבי משלוח מנות רק **בשר**,
תבשילין, ו**מיני אוכלין**, אף הרמב"ם ז"ל
בחיבורו הזכיר רק להני תלת מילי, והנני
להראות זאת בס"ד.

הנה שבתלמוד גבי משלוח מנות נזכר **בשר**,
מבואר בההיא עובדא דמגילה (ד' סע"א)
דרבי יהודה נשיאה שלח משלוח מנות לרב
הושעיא **ירך עגל וכו'**, וכן מבואר בירושלמי
מגילה (פ"א ה"ד), וכן מתבאר להדיא במסכת
ביצה (י"ד א') וכדכתב וציין נמי רבינו הגדול
הגרי"א ז"ל בביאורו לשלחן ערוך (סימן תרצ"ה

הכי נמי מדברי הרמב"ם ז"ל אין לדקדק שבמעות אין יוצאין ידי חובת משלוח מנות ומטעמא דכתיבנא לעיל, דלא נקט הרמב"ם ז"ל אלא המפורש בתלמוד, אבל על כל פנים מהתלמוד נוכיח דבמעות אין יוצאין, מהא דנקט גבי משלוח מנות מידי דאכילה ושתיה בשר ותבשילין, ולא נקט למעות בהדיהו, ושמעת מינה דבמעות לא יוצאין ידי חובת משלוח מנות.

לענ"ד הא ליתא, דיש לומר דאף במעות יוצאין ידי חובת משלוח מנות, ומטעמא דלקמיה, ומה שמבואר בתלמוד דרבנתינו האמוראים הקדושים ע"ה נהגו לקיים מצוות משלוח מנות במידי דאכילה בשר ותבשילין דייקא, היינו משום דאורחא דמילתא נקט, כי טפי עדיפי מיני דמאכל ממעות, הן מצד דמקרבא הנאתן כדאמרו בתענית (כ"ג ב) גבי דביתיהו דאבא חלקיה, ובכתובות (ס"ז ב) גבי דביתיהו דמר עוקבא ע"ש, והן דטפי יש קירוב הדעת והראיית אהבה וחיבה במידי דמאכל מאשר מעות, אבל אין הכי נמי לעולם אף במעות יוצאים ידי חובת מצות משלוח מנות, ונפקא מינה כאשר אין לו מידי דמאכל ותבשילין, שאז על כל פנים שישלח מעות לקיום מצות משלוח מנות ודוק.

ואבן ראיתי עדות נאמנה שנהגו בארצות אשכנז מקדמת דנא בכמה קהלות לשלוח משלוח מנות סדינים וכיוצא בזה, וכאשר כתב להדיא רבי משה ב"ר יוסף תלמיד הרב תרומת הדשן ז"ל בספרו לקט יושר (הלכות פורים דף קנ"ח): "וזכורני שאמר הגאון [בעל תרומת הדשן] ז"ל שהיה רב אחד שבקריאת המגילה קרא בקול רם ומשלוח מנות איש לרעהו, אבל ומתנות לאביונים קרא כשאר המגילה, והיה שם עני אחד ואמר: "את שלו

שעיניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, ופירש רש"י ז"ל "לקבל מתנות אביונים ואי אפשר בשבת", והיינו מעות שהן מוקצין בשבת וכמו שכתב בספר טורי אבן מגילה (ד' ב' בהשמטות הנקראות אבני שהם) ע"ש, ובבבא מציעא (ע"ה ב') אמרו **מגבית** פורים לפורים, ולוקחין בהן את העגלים וכו', ובעבודה זרה (י"ז סע"ב ו"ח א') **מעות של פורים** נחלפו לי במעות של צדקה, ובירושלמי מגילה (פ"א ה"ד) אין מדקדקין **במעות** פורים וכו', וכדכתב הרמב"ם ז"ל עצמו (שם), הרי מבואר באר היטב שרז"ל בבבלי ובירושלמי הזכירו נתינת **מעות** לענין מתנות לאביונים ודוק היטב.

ובמו כן שיוצאים ידי חובת מתנות לאביונים **כתבשיל** מצינו בירושלמי (שם) דשלח לו **בשר** ויין, ואמר לו שיצא ידי חובת **מתנות לאביונים**, וכן פירש רבינו חננאל ז"ל **לבבלי** מגילה (ד' ב') ועיין שם בהגהה בשולי הדף ע"ש, וכבר נודע ומפורסם שהרמב"ם ז"ל נמשך אחרי רבינו חננאל ז"ל הן בגירסאותיו והן בפירושו עיין בכל הנסמך בחיבורי תרנן לשוני (דף קפ"א פרק ט"ז) וצרף לכאן.

ובן שיוצאין ידי חובת מתנות לאביונים **באוכלין** יש לתמוד מההיא בבא מציעא הנ"ל ולוקחין **עגלים** למתנות לאביונים וכו'.

ולפיכך דייקא גבי מצוות מתנות לאביונים נקט הרמב"ם **מעות**, שהרי גם התלמוד הזכירין גבי מתנות לאביונים, ולכך הא דלא נקט הרמב"ם **מעות** גבי מצות משלוח מנות, אינה ראייה שאין יוצאין בהן ידי משלוח מנות שהרי אף תלמודא לא הזכיר להא, כנלע"ד לומר אליבא דאותו קדמון ז"ל ודוק היטב.

ובי תימא דאכתי ראיית רבינו תרומת הדשן ז"ל שרירה וקיימת ובמקומה עומדת, דאין

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

לב

טענה חזקה, וכעת איני יודע איך יפרנסה אותו קדמון ז"ל הסובר שבמעות יוצאים ידי חובת משלוח מנות, אם לא שנאמר על פי תרגום ראשון לאסתר (ט' כ"ב) שתרגם ומשלוח מנות איש לרעהו, "ולשדרא דורון אינש לחבריה", ודורון כולל מידי דאינו דבר אכילה ככסות כלים ומעות, כההיא דיומא (נ"ב ב) ארגז זהב ששלחו פלשתים "דורון", ובסנהדרין (פ"ג ב) דורון גדול וכו', ועיין. [ועיין רש"י בבא מציעא (פ"ד ב) ורש"י ונדה (כ' ב), אך עיין רש"י ביצה (י"ד ב) דלעיל ודוק והבין].

ודע כי ראיתי שבתרגום שני (שם) על הפסוק ומשלוח מנות איש לרעהו כה תרגם: "ומשדרין מנן גבר לחבריה", ו"מנן" פירושו מנות, ו"מנות" היינו דברים המוכנים לאכילה בו ביום שאינן עשויים להניחן למחר, וכדתנן בביצה (י"ד ב) שולחין מנות וכו' וכדפירושו שם רש"י והרע"ב שם, ודוק.

ושמא ואולי נחלקו רבנן ז"ל בתרגומים בפלוגתא דתרומת הדשן ז"ל ואותו קדמון ז"ל, דתרגום ראשון שתרגם משלוח "מנות" דהיינו "דורון", הבין כאותו קדמון ז"ל דלא בעינן דוקא מידי דאכילה, וכל הנכלל ב"דורון" בכלל, ותרגום שני שתרגם "מנות" כפשוטו "מנן", הבין דדוקא דבר אכילה הוא ראוי למצות משלוח מנות ודוק היטב.

אבל כל זה אינו מוכרח, כי יש לומר דלשון תורה (מגילת אסתר) לחוד ולשון חכמים לחוד, והיינו טעמא דרבינו תרומת הדשן ז"ל עצמו לא הוכיח שיטתו מגוף המקרא דמגילת אסתר, דכתבו ומשלוח "מנות" איש לרעהו, ומנות היינו דבר המוכן לאכילה בו ביום ובודאי אין סדינין ומעות בכלל, כי קיימא לן לשון תורה לחוד, ודוק היטב כי קצתתי.

הוא קורא בקול רם, ואת שלנו קורא בקול נמוך", כי היה המנהג באותה העיר שבפורים בעלי הבתים שלחו לרב מנות יפות ונכבדות, כגון פשתן לעשות סדינין, וכמדומה לי שהגאון [בעל תרומת הדשן] ז"ל היה קורא בקול רם גם ומתנות לאביונים" ע"ש.

הרי לנו מפורש שהיה המנהג שם בארצות אשכנז לקיים מצוות משלוח מנות אף במידי דאינו מאכל ושתייה, כפשתן לעשות בו סדינין וכיוצא בזה, וייתכן שנהגו שם כן על פי סברת אותו קדמון ז"ל הנ"ל שאף במעות מקיימים מצוות משלוח מנות וכנ"ל).

ולאמור דנהגו שם באשכנז לקיים מצוות משלוח מנות בסדינים וכיוצא בזה, וכן משמע מהלשון בלקט יושר שכתב ששלחו מנות יפות ונכבדות, דפשוטו לא קאי על מיני מאכל, ובפרט מהלשון כגון שכתב שם, אזי יש לנו לומר דקל וחומר שבמעות יוצאים ידי חובה, שהרי במעות יש מעליותא טפי משאר כלים, וכדכתב רש"י ז"ל בפסחים (כ"א ב): "סתם הנאות לידי אכילה הם באות, שלוקח בדמים דבר מאכל" ע"ש, ועוד מצאתי בס"ד לראש המפרשים רש"י ז"ל בפירושו לקהלת (ט' י') שכה כתב: "אם אין כסף - אין סעודה", וברש"י שבועות (ט"ל סע"ב ד"ה ליטרא): "דרך מטבע לעשותו דמים לכל דברים", ורש"י מגילה (ח' רע"א): "כל הנאה שאם לא ההנהו זה היה מחסר בה פרוטה, הנאת מאכל היא, שהרי ראויה אותה פרוטה לקנות בה מאכל", ועיין מה שהבאנו לעיל משם הגאון חבלים בנעימים ז"ל ודוק.

ואיברא דטענת רבינו תרומת הדשן ז"ל דאין יוצאין בכסות ומעות ידי מצוות משלוח מנות, משום דלא מצינו בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמאכל או משתה, היא

מאיר שמחה ז"ל בספרו המאיר אור שמח הלכות מגילה (פ"ב הט"ו) ע"ש. [וק"ק דלא הביא האור שמח ז"ל שם לדברי התרומת הדשן עיין שם ותבין].

ומבואר בדברי הגאון פתחי שערים ז"ל דבמעות לא חשיב דנותן דרך ריעות ואהבה, וכדדייק לה מדברי הפרי מגדים, ובעניתי איני מבין דבריו בזה, דאין הכי נמי כשנותן מידי דבר אכילה ושתיה חשיב טפי שהוא דרך אהבה ורעות, אבל לומר דבמעות ליכא כלל נתינה המביעה אהבה ורעות ולכן לא יצא ידי חובה, כגון דא צריכה רבה לענ"ד ומנא תימרא להא, ובפרט אם נותן סכום יפה והגון.

ונראה דיש לפרש דמהא דכתב הפרי מגדים ז"ל דצריך לשלוח המנות דוקא על ידי שליח, חזינן מהא דלא די שיהיה לשני לזון ולסעוד עצמו על ידי מנות ששלח לו הראשון, אלא בעינן נמי שיתן לו המנות בדרך אחוה ורעות, ומהא תשמע נמי למעות, דאף דיכול במעות לקנות לו מידי דמאכל, מכל מקום אותו מידי דמאכל לא קבלו ולא בא לידו בדרך אחוה ורעות, ויש לומר דלא יצא בנתינת מעות, ואף דבכלל מעות איכא נמי לאוכל, מכל מקום לידו לא בא בדרך אחוה אהבה ורעות ודוק.

וראיתי בספר חידושי מהרי"ו ז"ל על שלחן ערוך (סימן תרצ"ה) דאף הוא כתב דלפי מה שכתבו התוספות בסנהדרין (מ"ה א') יש לומר דעל ידי נתינת מעות יוצא במשלוח מנות, ועיין שם דתלה לה בשני תירוצי התוספות שם, ועיין באור שמח (דלעיל) ודוק היטב. [אך האור שמח תלה וכתב דבריו על מתנות לאביונים, ולא על משלוח מנות עש"ה].

ותו מבואר בריש דברי הגאון פתחי שערים ז"ל דהוה פשיטא ליה דבמעות יוצאין ידי

וחזינא לגאון הוא מהרי"ש מטשענסטחוב ז"ל בשו"ת פתחי שערים (סימן מ"ז דנ"ח ע"ב) שנשאל אם יוצאים ידי משלוח מעות כששולח לחברו מעות, והשיב דלכאורה היה נראה מהא דמעשר שני בירושלים דצריך פירי מפירי וגדולי קרקע, ועם כל זה יכול לחלל בירושלים כסף על פרוטות, וכתבו התוספות בבא מציעא (מ"ח א' ד"ה השתא) דהטעם כיון דיכול לקנות בהם פירות וצורך אכילה ע"ש, ואם כן הלא דברי קבלה לא עדיף מדברי תורה, ובודאי כששולח לחבירו מעות היוצאין בהוצאה ויכול לקנות בהם צרכי אכילה, ודאי יוצא מצות משלוח מנות.

אמנם לפי מה שחוכך בפרי מגדים (סימן תרצ"ה משבצות זהב סק"ה) דבנותן (משלוח מנות) בעצמו ולא על ידי שליח אינו יוצא ידי חובה, משום דהתקנה היתה שיהיה דרך חיבה ורעות ע"ש, ולפי זה צריך לשלוח דוקא דבר הראוי לאכילה ולא מעות, ואף דהתוספות בסנהדרין (מ"ה א' ד"ה מותר) כתבו דמעות עדיפי דיכול לקנות בו כל מילי ע"ש, עם כל זה לענין משלוח מנות צריך דבר מאכל.

אמנם קשה לפי זה מהא דקידושין (י"ז ב') דבהענקה דכתוב אשר ברכך ה' אלקיך למעט פרדות אבל מעות עביר בהו עיסקא ע"ש, וקשה אמאי לא קאמר תלמודא דבכספא יכול לקנות צאן וגורן ויהיה בכלל ברכה, וכתוספות דלעיל דבכסף יכול לקנות כל מילי, ועיין בבא בתרא (פ"א ב') דקאמרי דלרבי מאיר אף בלוקח פירות מן השוק מביא בכורים וקורא ויכול לאמר מן האדמה אשר נתת לי, דיהבית לי זוזי וקנו קרקע", עד כאן דברי הגאון פתחי שערים ז"ל.

ובדברי הגאון הנ"ל ראיתי שכתב ממש הכהן הגדול מאחיו הגאון המובהק רבי

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

לד

רבינו החתם סופר ז"ל בחידושו לגיטין (כ"ב ב' ד"ה והא לאו), ובשו"ת יהודה יעלה (שם), ועיין לגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בשו"ת ויען אברהם (דף י"ח) ובספרו פדה את אברהם (מערכת פ' אות ב'), וארחות חיים (ספינקא, סימן תרצ"ה אות י"א), ובשו"ת כוכבי יצחק ח"ב (דף קל"ז), ושם ח"ג (דרנ"ז ע"א אות נ"ב) ע"ש, ושו"ת דברי ישראל וועלץ ח"ג (סימן קכ"ח), ושו"ת רבבות אפרים ח"ד (סימן רמ"ו), ובארוכה בספר אוצר השו"ת (ח"ט סימן תרצ"ה דרכ"ד סע"ב), ומן התימה שבספר במשנה ברורה (שם אות י"ח) העתיק לספיקא דהבנין ציון, ולא פשט לה דשליח לאו לעיכובא איתמר וכמסקנת כל גאוני בתראי וכמשנת ואכמ"ל.

על כל פנים למאי דקיימא לן דלא בעינן שישלח המשלוח מנות דוקא על ידי שליח, אם כן בטלה חזרת הגאון פתחי שערים ז"ל, וחזרה ראייתו למקומה שיוצאים ידי חובה במעות ודוק.

ומה שכתב הגאון פתחי שערים ז"ל שם שמעות לא מקרי דבר מאכל, לכאורה יש להעיר שראיתי לגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה (שם סימן תרצ"ה דרע"ג סע"ב) שהאריך מכמה מקומות שאף שמעות היו **דבר מאכל** וכתוספות מגילה (ה' א'), מכל מקום לא היו בכלל **מנות ע"ש** וי"ל. [וק"ק שהגאון מהרש"ם ז"ל לא הביא לתרומת הדשן שכבר כתב כן דמעות וכלים וכיו"ב לא מקרי מנות וכנ"ל].

והאיר השי"ת עיני ומצאתי גאון קדמון אשר משאתו יגורו אליהם, מר ניהו רבה, **רבינו יהודה החסיד** ז"ל שכתב בפשיטות דיוצאין ידי חובת משלוח מנות במעות, וזו לשונו בספר חסידים (סימן תשי"ג): "מי שמת לו אביו בפורים, לשנה הבאה לא יניח משלוח מנות, ובאותו פורים ישלח לעניים **מעות** או

חובת משלוח מנות וכדהוכיח לה מהא דיכול לחלל בירושלים כסף על פרוטות, וכדכתבו התוספות, אלא שחזר בו מזאת מכח דברי רבינו הפרי מגדים (שם) דחוכך לומר דבעינן שאת המשלוח מנות ישלח על ידי שליח ולא הוא עצמו יתן המשלוח מנות ומשום דדרך ריעות וחובה בעינן וכנ"ל.

ובעניותי אמינא דהמעין בפרי מגדים (שם) ראה דיותר נראה דסבור דלא בעינן שילוח על ידי שליח ע"ש, ואף אם תמצי לומר דסבירא ליה דבעינן שליח דווקא, אבל אינו מבואר שם שהוא מטעם דבעינן דרך ריעות ואהבה, ויש לומר שהוא משום דאפקיה קרא בלשון **ומשלוח** מנות וכדכתב בשו"ת בנין ציון הישנות (סימן מ"ד) ע"ש, ולא זכר לפרי מגדים ולחמד משה שם ודוק היטב.

ותו אף אם תמצי לומר דסבירא ליה דבעינן שילוח על ידי שליח, ומטעמא דאהבה וריעות, מכל מקום אנן קיימא לן בהא דלא כפרי מגדים ז"ל, אלא אף אם הוא בעצמו נותן המשלוח מנות ולא על ידי שליח, יוצא ידי חובת משלוח מנות, וכפי שהכריעו גדולי האחרונים הגה"ק מבוטשאטש ז"ל בספרו אשל אברהם (ס"ס תרצ"ה), והגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספר החיים (שם), והגאון רבי יהודה אסאד ז"ל בספר תשובותיו יהודה יעלה או"ח (סימן ר"ז), ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תרצ"ה אות מ"א), ועוד הרבה, ועיין שם, וכן נהג הלכה למעשה רבינו הגדול מופת הדור החזו"א זצ"ל ששלח המנות בעצמו ולא ע"י שליח, וככתוב בספר אורחות רבינו (ח"ג עניני פורים).

ולפיכך נמי קיימא לן נמי דאף אם שלח המנות על ידי מי שאינו בר שליחות, כגון גוי וקטן, יצא ידי חובה, וכמו שכתבו

(סוף דף ו', ודף ל"ז), ועוד, ואף אני עני אמינא איך אתרמי מילתא דרבינו תרומת הדשן ז"ל פסק כנגד ספר חסידים וצל"ע.

ובאמת כבר לימדנו להועיל גאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל בספרו שו"ת יוסף אומץ (סימן מ"ב סד"ה ודע): "ואפשר אם הרב תרומת הדשן ז"ל היה רואה דברי הרוקח היה שב מדעתו", וכן כתב גם בספרו זרוע ימין על הגדה של פסח (מכתם ד"ד ע"ג), עיין שם.

ומינה בקל וחומר שיפים הדברים לדברי רבינו יהודה החסיד ז"ל שהיה רביה דהרוקח ז"ל, ויש לנו לומר שאילו הרב תרומת הדשן ז"ל היה רואה לדברי ספר חסידים היה חוזר בו, ועיין בזה בארוכה בחיבורי ברית יעקב (דף י"ט ודף נ"ג ודף ש"י), וצרף לכאן.

וגם פשוט שאין לומר שרבינו יהודה החסיד ז"ל לחסידות בעלמא כתב לדבריו, שהרי היודע יודע שהרבה דינים מספר חסידים העתיקו הפוסקים לדינא וכדכתב כן בשו"ת המצרף ח"א (סימן קכ"ו) הובא בספר היקר טהרת המים (מערכת מ' אות ל"ג), וזה פשוט.

סיומא דהאי פסקא לענ"ד אחר שהראיה מדברי הרמב"ם ז"ל שבמעות לא יוצאין, אינה מוכרחת לענ"ד וכדכתיבא בס"ד, ולעומת זה רבים מגאוני קמאי ז"ל סוברים דיוצאים במעות הלא הם: רבינו יהודה החסיד, ומהר"א קלוזנר, ובעל מנהגי מהרי"ל, וכן נהגו באשכנז וככתוב בספר לקט יושר, וכן סוברים מגאוני בתראי ז"ל כבעל מטה משה, ובעל כנסת הגדולה, והרב הלכות קטנות להדיא התיר לתת מעות וכיוצא בזה, ולענ"ד כן משמעות דעת הרב פתחי שערים, והרב חבלים בנעימים, ויש סמך לדבריו מדברי רש"י ותוספות וכו"ל, ובפרט לפי טעמו של רבינו שלמה אלקבץ ז"ל וכו"ל, יש לומר דבדיעבד

בשר, ואם מת לו מת סמוך לפורים אם ירצה לשלוח לעניים ישלח **מעות** או בשר, רק לא תפנוקים שהם עשויים לשמחה וכו', והגהות מהר"א קלוזנר ז"ל דלעיל ממנו העתיקו.

הרי לנו מפורש יוצא מפי תנא קדמון זיע"א דיוצאים ידי חובת משלוח מנות **במעות**, ולפי זה אף אם נאמר שהרמב"ם ז"ל סובר דלא יוצאים ידי חובה במעות, ודלא כדכתיבא אנא בס"ד לדחות הראיה מהרמב"ם (ולענ"ד הדחיה נכונה בס"ד וכמשנ"ת), מכל מקום הא אית גבן תנא דאורייתא דפליג, וכדבריו העתיקו רבים מגדולי קמאי, מהר"א קלוזנר, ומנהגי מהרי"ל, ומטה משה, וכנסת הגדולה, וכן היה המנהג בארץ אשכנז וכמו שכתבנו מספר לקט יושר, ולפלא בעיני שלא ראיתי לשום אחד מגאוני בתראי ז"ל שהעיר מדברי רבינו יהודה החסיד ז"ל.

ובפרט לא ידעתי מדוע רבינו התרומת הדשן ז"ל לא הביא דברי ספר חסידים, שהרי נודע שהרב תרומת הדשן ז"ל היה גריר טובא טובא בתריה דספר חסידים, וכמבואר לו על כל פני ספרו, ולדוגמא אציין לתרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן קל"א) שכתב: "ותו אספר חסידים קא סמכינן, וידעתי שהשר [הוא מהר"ש מווינא] נהג מאוד אחרי ספר חסידים, ואיך אתרמי מילתא דפסק כנגדו" ע"ש, ובהרבה מקומות פוסק ומשתמש בעל תרומת הדשן ז"ל בדברי ספר חסידים, עיין שם בחלק התשובות (סימן כ"א, וסימן קצ"ז, וסימן רי"א) ובחלק הפסקים וכתבים (סימן כ"ה וקל"א), עיין שם.

וגם בספר לקט יושר מתלמיד בעל תרומת הדשן ז"ל בהרבה מקומות מביא שרבו פסק עשה והכריע כספר חסידים ועיין שם ח"א (דף מ"ו, ודף ק"ז, ודף קל"ב, ודף ק"מ) ושם ח"ב

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

הללו, וצע"ר לי, ועיין במשנה ברורה (שם אות י"ח) ובכף החיים (שם אות ל"ג) ודוק.

גם מצאתי עכשיו בס"ד לגאון המובהק בעל חות יאיר ז"ל בספרו הנדפס כעת מקור חיים (סימן תרצ"ו) שהביא דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל הללו שהאבל ישלח מנות ומעות וכנ"ל וכתב עליו: "ומה שכתב **מעות**, צריך עיון" עכ"ל.

ובודאי הגמור כוונתו לתמוה שהרי במעות אינו יוצא ידי חובת משלוח מנות וכדכתב בתרומת הדשן וכנ"ל, אבל לפי מאי דכתבנא בס"ד אתי שפיר ואין כאן מקום עיון ודברי רבינו יהודה החסיד נכונים וכסאו נקי זיע"א.

בס"ד מסקנה להלכה: לכתחילה צריך לקיים מצות משלוח מנות בדבר הראוי לאכילה, מאכל ומשקה, אבל בדיעבד יוצא ידי חובה גם בנתינת מעות זה הנלע"ד בס"ד.

אם שלח מעות יצא ידי חובה, ואף שרבים מגדולי האחרונים ז"ל פסקו דלא יוצא במעות, היינו משום דלא ראו לדברי רבינו יהודה החסיד ז"ל, ורק סמכו על הדיוק בדברי הרמב"ם ז"ל, אבל כבר קיימא לן שכל שבתראי לא ראו דברי קמאי ז"ל אמרינן אילו היו רואים לדבריו היו חוזרים בהם וכמפורש בשלחן ערוך חו"מ (סימן כ"ה), וכדכתבנא בארוכה בחיבורי ברית יעקב (סימן ב' הערה ב', ושם אות י"ב דף נ"ג) עש"ב, ולכן נלע"ד לומר דעל כל פנים בדיעבד יצא אם שלח מעות לרעו. זה הנלע"ד בס"ד.

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: עתה בעת הדפסת הדברים ראיתי שרבינו גדול האחרונים **המגן אברהם** (סימן תרצ"ו ס"ק י"א) כבר הביא דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל הנ"ל שמבואר שיוצאים ידי חובת משלוח מנות **במעות** ע"ש.

ונעלם ממני ולא אדע מדוע אין ואפילו אחד מרבני גאוני בתראי הנ"ל שזכר לדבריו

ב. בענין מחלפי סעודתייהו למשלוח מנות

[טוב להודות ח"ג סי' ו']

ובמקום **אמי** בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוויהו, צריך לומר **אביי** בר אבין וכו' כבכל התלמוד כולו, וכגירסת השיטה מקובצת שם (אות ט"ז) ועיין בהגהה על הגליון שם, וז"ב.

ורש"י ז"ל פירש: "מחלפי סעודתייהו, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו".

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות מגילה (פ"ב הי"ד) כתב: "חייב אדם לשלוח

ראש חדש אדר תשס"ב.

מגילה (ו' ב') גבי משלוח מנות אמרו: "אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי".

תחילה וראש דע כי התבוננתי וראיתי דבכל התלמוד תמיד **אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין** נזכרים ביחד, בבחינת תרי רעין דלא מתפרשין, ותמיד התלמוד אומר "אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוויהו", (ועיין סדר הדורות ותולדות תנאים ואמוראים), ולכן פשוט בעיני שצריך להגיה בכריתות (כ' סע"א)

ולכאורה נראה דתליא בשני טעמי מצות משלוח מנות שזכרתי בחיבורי כאן בהרבה מקומות, אם טעמא דמשלוח מנות כדי שיהא לכל אחד די סיפוקו לקיים הסעודה, וכסברת הרב תרומת הדשן ז"ל, או סיבת הדבר כאשר הביא רבינו שלמה אלקבץ ז"ל שחכמים תקנו מצוות משלוח מנות כדי להרבות שמחה ואהבה ורעות בין כלל ישראל, ולבטל קטרוגו של צורר היהודים דאמר ישנו עם אחד מפורז ומפורד.

והרמב"ם ז"ל יסבור כטעם רבי שלמה אלקבץ ז"ל, ואם כן בגוונא שמחליף סעודתו אין כאן הראיית שמחה, שאינו אלא כמקח וממכר, שהרי גם השני נותן לו סעודתו, ולכן לא התיירו רק בעני כשאין לו, דוק ועיין. **ומסתברא** מילתא דמחלפי סעודתייהו הוא רק בגוונא שנדברו זה עם זה מעיקרא שכך יעשו, אבל פשיטא דאם לא דברו זה עם זה, וזה נתן לו סעודתו, וזה החזיר לו סעודה, ודאי דמהני לכתחילה, ואפילו אם מחזיר לו כל מה שקיבל ממנו גם כן יצא, דאחר שזכה בזה שלו הוא ודוק.

ועכשיו ראיתי שמו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תרצ"ה אות מ"ט) כבר דקדק מלשון מרן ז"ל (שהוא העתקת לשון הרמב"ם ולא לשון הטור ועיין לקמיה), דרק בגוונא שאין לו מהני מחלפי סעודייתו, ותלי"ת שזכיתי לדעתו של גאון וקדוש זיע"א, ועוד עיין שם בדבריו.

ומה שהערתי לעיל מנין לו לרמב"ם לפרש דברי התלמוד דמחלפי סעודתייהו דמיירי במי שאין לו וכו', הנה מצאתי עכשיו לחד מן רבנן קמאי נ"ע ריב"ב ז"ל, הוא רבינו יצחק ב"ר ברכיה ז"ל אחיו של רבינו זרחיה ז"ל בעל המאור, בשיטתו שעל הלכות הרי"ף מגילה

שתי מנות של בשר, או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלין לחברו, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות, לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים - משובח. ואם אין לו, מחליף עם חברו, זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל.

ומתבאר מדברי הרמב"ם ז"ל דסגנון "מחלפי סעודתייהו" הוא רק בגוונא כשאין לו וכדכתב **י"אם אין לו**, מחליף עם חברו, זה שולח וכו', אבל לו יצויר שיש לו, לא מועיל מחליף סעודתו (עכ"פ לכתחילה), ויש לדעת, חדא מנא לן הא, ותו מאי טעמא דלא יועיל, והלא יש לו לאכול. ותו נעלם ממני מנין לו לאדוניו הרמב"ם ז"ל לאוקמי עובדא דמחלפי סעודתייהו בגוונא דאין לו שהיו עניים, ועיין ב"ח (ס"ס תרצ"ה) ודוק.

ואולי הא דמחלפי סעודתייהו שכתב הרמב"ם ז"ל דמהני רק כשאין לו, היינו טעמא משום דמיחשב ומיחזי כהערמה, דבשלמא כשנותן משלוח מנות כרגיל, אזי זו אכן נתינה, אבל כשמחליף הוי כמי שנותן משלוח מנות במתנה על מנת להחזיר, דלא מהני דכיון דחוזר ונוטלו ליכא שמחה, וכמו שכתבו הגאון בני חיי ז"ל הובא בשערי תשובה או"ח (סימן תרצ"ה סוף אות ז), והפרי מגדים הובא במשנה ברורה (סימן תרצ"ד בביאור הלכה ס"א ד"ה ליתן), ובספר ארחות חיים (ספינקא שם אות י"א דקס"ה ע"ד) כתב: "ועיין פרי מגדים דמשלוח מנות על מנת להחזיר לא יצא, וכן כתב בספר יוסף אומץ (סימן פ"ב אות ה') דהדבר פשוט דלא יצא, וכן כתב בעיקרי הד"ט או"ח (סימן ל"ו אות כ"ו) ועע"ש עכ"ל, ועיין שו"ת זכר יהוסף (סימן רנ"א אות ג'), והמחליף סעודתו מיחזי כהא (דוקה).

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

לפחות שתי מנות לאדם אחד, ואם החליף סעודתו בשל חברו יצא".

ונתעוררתי בס"ד לדקדק מדוע רבינו הטור ז"ל הוציאה בלשון דיעבד, אם החליף סעודתו בשל חברו יצא, ונעלם ממני מנין יצא דבר זה, כי לענ"ד פשט לשון התלמוד שאב"י בר אבין ורב חנינא בר אבין לכתחילה עשו כן דהוה מחלפי סעודתייהו, ותו אם רק בדיעבד הוא אטו האמוראים הקדושים הנ"ל לא יעשו המצוות לכתחילה, ובלשון לכתחילה היה לו לרבינו הטור ז"ל להוציאה, ועם דברינו האמורים לעיל יש לתת טעם לסברת רבינו הטור ז"ל, דוק ועיין.

עוד ראיתי בקיצור פסקי הרא"ש דמסכת מגילה, שכתבן רבינו הטור עצמו (כמפורש שם פ"א ס"ו ועוד), שכה כתב שם (פ"א ס"ז): "צריך לשלוח שתי מנות לאדם אחד, ושתי מתנות לשני אביונים, ואם החליף סעודתו בשל חברו יצא ידי מתנות" עכ"ל. וגם כאן רבינו הטור ז"ל כתבה בלשון דיעבד, וצ"ב כנ"ל.

ומה שסיים בקיצור פסקי הרא"ש שם "ואם החליף סעודתו בשל חברו יצא ידי מתנות", בודאי טעות הדפוס הוא וצריך לומר **מנות**, כי בדין משלוח מנות נאמרה הלכה זו דמחלפי סעודתייהו אהדדי, ולא בדין מתנות לאביונים, וכן הוא להדיא בספר הטור עצמו כנ"ל וז"ב.

ומרן ז"ל בבית יוסף (סימן תרצ"ה) אחר שהביא דברי הר"ן ורש"י ז"ל כתב: "וקשה לי על דבריו דאם כן לא היו מקיימים מצות משלוח מנות איש לרעהו, ואם תאמר שהיו שולחים מנות איש לרעהו, אם כן מאי אתא לאשמועינן".

(שם ד"ג ע"ב נדפס בדפוס ווילנא) שכה כתב: "מחלפי סעודתייהו להדדי, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, וזה אוכל עם זה בפורים של שנה זו (א"ה יח"ס זה פירוש רש"י ז"ל). זה לשון הכותב נראה לשון מחלפי סעודתייהו שלא היה לכל אחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, והיו שולחים כל סעודתם זה לזה, כדי לאכול סעודת פורים, ולקיים מצות משלוח מנות" עכ"ל.

ולפי ביאור הריב"ב ז"ל מקור דברי הרמב"ם ז"ל מדנקט תלמודא "מחלפי סעודתייהו אהדדי", ונראה לי בס"ד שרש"י ז"ל שלא גרס תיבת **אהדדי**, שהרי לא העתיקה בפירושו, לכן פירש רש"י ז"ל דזה אכל בשנה זו אצל חברו ובשנה הבאה חברו אכל אצלו, ועיין מה שהביא בספר דקדוקי סופרים שם, ועיין בה.

והר"ן ז"ל בביאורו על הרי"ף ז"ל מגילה (שם) כתב: "הוה מחלפי סעודתייהו לאהדדי, לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים, ולקיים מצות משלוח מנות", וזה כפירוש הרמב"ם ז"ל והריב"ב ז"ל.

ודע כי בפירוש רבי אברהם מן ההר ז"ל למגילה שם וכן בספר "שיטה למסכת מגילה" הנדפס מחדש, עם שהעתיקו כל דברי רש"י ז"ל בפירושו שם (לדף ז' ע"ב), אבל ביאור רש"י על מחלפי סעודתייהו לא העתיקו כלל וכלל, והוא תימה, וכן לרב המאירי ז"ל לא ראיתי שהביא כלל הלכתא זו של מחלפי סעודתייהו, אף שהרי"ף ז"ל, והרמב"ם ז"ל, ובעל המאורות ז"ל שם הזכירוהו ופסקו כן להלכה, וכל זה צריך טעם וצ"ע.

ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל (ס"ס תרצ"ה): "כתב צריך לשלוח מנות איש לרעהו"

יהוסף ז"ל. ועוד עיין שם בזה (סימן רנ"א) עיין שם.

ותמהני שהשערה גרידא זו שאינה מבוססת על שום ראיה, או על כתב יד וכו', היתה קרובה אצל הגאון זכר יהוסף ז"ל, ובעניוטי אצלי היא רחוקה, וכבר ב"רש"י שעל הרי"ף מועתקים דברי רש"י כאשר לפנינו בפירושו רש"י, וכן העתיקו בשיטת ריב"ב, ומרן ז"ל, וגם בספר היקר דקדוקי סופרים מגילה לא הביא שום נוסח אחר בדברי רש"י הללו, וגם לפי "תיקון" זה לשון רש"י ז"ל מגומגם ואינו צח, תן לבך. [והנה אני אין לי ספר מאורי אור זה, ולא עיינתי בו מימי, אבל ממה שהביאו בשמו רואה אני שכך מנהגו של מחבר ספר הנ"ל להגיה רבות על פי השערות גרידא בלא שום ביסוס ומקור, וכך לא יעשה, ועיין דוגמא נוספת מזה המחבר של הגהה מסברה שאינה מבוססת כלל, הובאה בהגהות נחל אשכול שעל ספר האשכול (הלכות פורים דף ל"ג), וכבר סתרנו דבריו אלו בחיבורי יד סופר ח"ב (ס"א) עיין שם וצרף לכאן].

והיותר קשה לי בהגהה זו כי יוצא שהיו אוכלים אז **שלוש** סעודות ביום, שחרית צהרים וערבית, ואנחנו יודעים כי היו אוכלים רק שתי ארוחות, אחת בשחרית ואחת בערבית, וכדכתב הרמב"ם הלכות תפילה (פ"ז הי"ד) וכמפורש במשנה ברורה (סימן מ"ו אות י"ד) ע"ש. ועיין.

* * *

ולא אוכל להמנע מלקבוע כאן מה שכתבתי במקום אחר ("במכתב ברכה" שלי הנדפס בראש ספר בנין אפרים), אודות ספר מאורי אור הנ"ל ועל סמכותו ואמינותו, ולרבותי ההכרעה. וזו לשוני שם:

ולא ידעתי מדוע מרן ז"ל לא עמד בדקדוק לשון הטור כנ"ל, ובשלחן ערוך (שם) מרן ז"ל לא העתיק לשון הטור ז"ל אלא קבע כלשון הרמב"ם דלעיל, ועוד יש להתבונן בדברינו האמורים כאן ואי"ה נחזור שוב ונעיין בה, ורשמתי כל הדברים הנ"ל היום ראש חדש אדר תשס"ב.

והאחרונים ז"ל כתבו לתרץ ולהסביר דברי רש"י ז"ל, עיין במפרשים על מסכת מגילה, ובנושאי כלי הטור והשלחן ערוך שם, בדרכי משה, וב"ח, ופרי מגדים, ובהגהות חידושי אנשי שם שעל הלכות הרי"ף מגילה שם, וכו', ועיין למהר"א הלוי ז"ל בספרו שו"ת זקן אהרן (סימן רי"ד), ולרבינו הפרי מגדים ז"ל בספר ראש יוסף מגילה (ד' ב'), ובספר מעשה רוקח על הרמב"ם (שם), ושו"ת קרית חנה דוד (סימן קכ"ה), ושו"ת רבבות אפרים ח"ד (סימן קע"ג), ושו"ת דברי ישראל וועלץ (ח"א סימן ר"כ) ועוד ועוד.

וראיתי לגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל משעוול בשו"ת זכר יהוסף (סימן ר"ג ד"ה ומ"ש ד"ח ע"ב): "ובעיקר דברי רש"י הנ"ל, קרוב בעיני דברי ספר מאורי אור שטעות סופר יש בדברי רש"י ובמקום של שנה זו צריך לומר **שחרית**, וכך היה כתוב בפירושו רש"י זה אוכל עם זה בפורים שחרית ובשניה סועד חבירו עמו, והיינו בצהריים כדרך רובא דעלמא לאכול פת שחרית ובפורים לביבות וכסנין ולחמניות וקובעים לברכת המזון ודייק לשונו הצח של רש"י דברישא כתב "אוכל" ובשניה "סועד" להורות סעודה ממש בצהרים עכ"ל, ועיין טורי אבן שם, ובפרי חדש או"ח שם, ושו"ת תשובה מאהבה ח"ב (סימן רצ"ט), ובספר חמדת אריה הלכות מגילה (סימן רצ"ה פרק כ"ה אות א' ואות ב'), עד כאן מדברי הגאון זכר

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מ

גובריה וכחו ניכר מתוך חיבוריו, אמנם לא ראה כלל ספר מהריט"ץ וכו', עד כאן לשון הרב מנחת אלעזר ז"ל.

וכפי הנראה הגאון מנחת אלעזר זצ"ל אף הוא לא ידע מה טיבו של בעל מאורי אור, וכן"ל, ולכן הביא דבריו וקלסו, ועוד חתם עליו בברכת זצ"ל. [מה שהאריך במנחת אלעזר שם בענין אין למדים מן "החידושין", לענ"ד פשוט שהכונה שאין למדים מהדברים המחודשים, ותו לא מידי].

ואשלים דברי הרב בעל עלי תמר במה שרמז לשם הגדולים, דעיין שם חלק

הגדולים (מערכת א' אות קכ"ג, ומערכת י' אות ר"ח), ועוד שם חלק הספרים (מערכת מ' אות י"ד) ע"ש, ודע שבספר אור החיים (אות א' ערך רבי אברהם בעל מגן אברהם) כתב על בעל מאורי אור: "ואין לתלונתו טעם וריח רק מילין יכביר כדרכו" ודוק.

ואל תתמה על מה שהגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן זצ"ל משעוול מזכיר לחיבור מאורי אור (על כל חלקיו) בעשרות מקומות בכל חיבורי קדשו, כמו שיראה המעיין בשו"ת זכר יהוסף, ובמאמר תהלוכות האגדות, ובביאורו להגדה של פסח, ובביאורו לחמש מגילות ועוד, לא קשיא כלל, כי שאני רבי יוסף זכריה, ורבי יוסף תנא ופליגי, ועל גישתו ושיטתו בענין זה תראה דברים ברורים בתשובתו הנדפסת בספר שדי חמד חלק פאת השדי (מערכת א' כלל ס"ד), ומה שהשיבו על דבריו בשדי חמד חלק הכללים (מערכת ל' כלל קמ"ה), ויש לי להאריך בזה על שיטת קצת חכמי ליטא בענין, אבל אין ברצוני לכתוב כאן מה שלא לעניינינו, ויתבאר במקומו בס"ד". עד כאן דברי במכתבי שם, ומכאן יראה הרוואה אם יש להשתמש בספר זה ולסמוך עליו, ואקצר.

מה שהביא מר נ"י מספר מאורי אור - מאד מפוקפק בעיני אם יש לסמוך על ספר מאורי אור זה, ואכתוב בקצרה וברמיזה, ואביא רק דברי הגאון הידען בעל עלי תמר ז"ל שבביאורו לירושלמי ברכות (פ"ט ה"א דרפ"א ע"א) כה כתב: "אעורר שבעל ארחות חיים (ספינקא) הביא הוראות מספר מאורי אור, אבל לא ידע שלבסוף הוא נעשה צדוקי, ולפיכך יש לבדוק תמיד אחר הוראותיו, וראה בספר אוצר ישראל בערכו" ע"כ. [ספר אוצר ישראל אין לי, וגם איני רוצה שיהיה לי, וד"ל. ועיין גם בספר "ארשת" כרך שני (שנת תש"ך דף קצ"ב וקצ"ג) על בעל מאורי אור ותלמידו, וד"ב].

ו**חזר** וכתב כזאת בעלי תמר לירושלמי ביכורים (פ"ג ה"ג דרנ"ה רע"א): "יש לדעת שבעל מאורי אור, אף שהיה תלמיד חכם, ותלמידו של השאגת אריה, וגם החיד"א בשם הגדולים מזכירו, הרי בסוף ימיו נעשה צדוקי, וזלזל באיסור גילוי ראש, והעיז פניו נגד רבינו הרמ"א ז"ל וכו', [א"ה יח"ס עיין אתה שם כי לא רציתי להעתיק דבריו].

וסיים בספר עלי תמר: "ובספר ארחות חיים (ספינקא) מביא חלק ניכר מפסקים מספר מאורי אור, ולא ידעו החכמים המחברים הנ"ל (ארחות חיים וליקוטי מהרי"ח) מיהו מחבר ספר מאורי אור, ולפיכך דבריו ופסקיו צריכים בדיקה בכל ספריו", עיין שם שהאריך, וזכורני שחזר על זאת גם בספרו עלי תמר לירושלמי נזיקין, וכעת אינו לפני.

ולפלא בעיני מה שכתב בספר שו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סימן ד' ד"ה וראיתי): "וראיתי בספר מאורי אור שכתב" מה שכתב באר היטב בשם חידושי מהריט"ץ רוב הפוסקים אינו כן ואין למדים מן החידושין", עכ"ל, ואם כי מחבר מאורי אור זצ"ל רב

ג. בענין מיחייב איניש לבסומי בפוריא

[טוב להודות ח"ג סי' ז]

ראש חדש אדר תשס"ב

שפיר למיעבד הכי" עכ"ל, והביאו דבריו רבינו זרחיה ז"ל בספר המאור מגילה (שם), וכן הביאו דבריו הריב"ב ז"ל הוא רבינו יצחק ב"ר ברכיה, אחיו של רבינו זרחיה ז"ל בעל המאור, בשיטתו על הרי"ף שם, ובספר האשכול ח"ב (הלכות פורים סימן ח'), והרב המעילי ז"ל בספר המאורות מגילה (שם), והרב המאירי ז"ל מגילה (שם), והר"ן בביאורו להלכות רי"ף ז"ל (שם), ובשיטה המיוחסת לר"ן מגילה שם, ובשיטה למסכת מגילה שם (דף ל"ד), ועוד. [ובדעת הרמב"ם ז"ל יתבאר לקמן אות ב].

ובהיותי בזה ראיתי לחד מן קמיא רבינו מאיר ב"ר שמעון המעילי ז"ל מנרבונא בספר המאורות מגילה (ז' ב' דף ש"כ) שכה כתב: "ומחייב איניש לבסומי נפשיה בפוריא, והוא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, האי דאמרינן בתלמוד עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, עד ולא עד בכלל הוא. אי נמי לשון הבאי כדאמרינן (תמיד כ"ט א') דברו חכמים בלשון הבאי, אבל השכרות היא איסור חמור, ואין לך עבירה גדולה ממנו, שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים ואף לעבודה זרה ולכפירה בעיקר, ואין זו השמחה הכתובה במקרא, כי זה נקרא שחוק והיתול וקלות ראש, והשמחה היא לשמחה בהשי"ת שגאלנו והצילנו וקרבנו לעבודתו ית' להיות לו לעם סגולה, ולשמח העניים ואביונים ודווי הלב ולדבר על לבם דברי תנחומין ושמחה, ומשלוח מנות ומתנות, וכן דעת הרב רבינו אפרים ז"ל" עכ"ל. והוסיף המהדיר שם שכן כתב בספר ארחות חיים (הלכות פורים אות ל"ח) ע"ש. [והובא בקצרה בבית יוסף (ר"ס תרצ"ה) עיין שם].

א. מגילה (ז' ב'): "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא, למחר בעי רחמי ואחייה. לשנה אמר ליה [רבה לרבי זירא] ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא". [ובמקום אחר הארכתיו להראות שמצינו בתלמוד במקומות הרבה שהאמורא **רבא** עסק הרבה בעניני ושמעות היין, כההיא דיומא (ע"ו ב') אמר רבא חמרא וריחני פקחין ועוד הרבה ואכמ"ל].

ופירש רש"י ז"ל: "לאיבסומי להשתכר ביין" עכ"ל. [וכבר הארכתי בס"ד בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ה' אות ו') בענין אם חובת האיבסומי בפורים היא דוקא **ביין**, וכדנקט רש"י ז"ל כאן, או אף שאר **משקאות** המשכרים בכלל, והמתבסם בהם גם כן יצא ידי חובת חייב איניש לבסומי, ובמהדורה בתרא לשם הוספנו בה דברים הרבה בס"ד, ועיין שם ואכמ"ל].

ורבינו הרי"ף ז"ל בהלכותיו (שם ד"ג ע"ב) השמיט עובדא דרבה ורבי זירא, ורק כתב: "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן" עיין שם.

ונודעים דברי חד מן קמיא רבינו אפרים מקלעת חמאד תלמיד הרי"ף ז"ל שכה כתב: "אמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא מההיא עובדא דקם רבה ושחטיה לרב זירא, לשנה אחר אמר ליה תא נעביד, אידחי ליה מימרא דרבא ולית הלכתא כוותיה, ולא

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מב

ערוך לנו ראש השנה (ט' א' די"ד ע"ב), ובפרט אם נאמר דבעל המאורות ז"ל גרס כאן רבה ולא רבא, ועיין בספר דקדוקי סופרים כאן. [גם מה שכתב דרבא דבר דברי הבאי - חידוש הוא].

ומבל מקום גם הוא ז"ל בסוף דבריו פסק כסברת רבינו אפרים ז"ל דאידחיא דברי רבא דאמר חייב אינש לבסומי עד דלא ידע וכו'.

ויש חידוש נוסף בדבריו שבכלל מצות השמחה בפורים היא "לשמח העניים ואביונים ודווי הלב ולדבר על לבם דברי תנחומין ושמחה ומשלוח מנות ומתנות", וזה חידוש גדול לענ"ד.

וגם מבואר בדבריו ז"ל דמצות משלוח מנות ומתנות בכלל מצות שמחת פורים היא, ולכאורה אינו כטעם הרב תרומת הדשן ז"ל ולא כטעם שהביא רבי שלמה אלקבץ ז"ל, הבאתי דבריהם בחיבורי כאן בכמה מקומות (עיין סימן ב' וג'), ועיין בדברי רבינו הב"ח ז"ל (ס"ט תרצ"ה) ודוק היטב.

והרב המאירי ז"ל מגילה שם כה כתב: "חייב אדם להרבות בשמחה ביום פורים ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומכל מקום אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת ה' והודאה על הנסים שעשה לנו. (א"ה עד כאן הובא במשנה ברורה בכיבור הלכה סימן תרצ"ה ס"א).

ומה שאמר כאן עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כבר פירשו קצת גאונים (רבינו אפרים) שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא נדחו כל אותם הדברים.

הרי שבעל המאורות ז"ל פירש פירוש מחודש דמה שאמר רבא מיחייב אינש לבסומי עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, היינו עד ולא עד בכלל.

ואין לשאול דאם המכוון בחייב אינש לבסומי "עד דלא ידע" היינו עד ולא עד בכלל, אם כן מה בצע יש לו לבסומי בכלל אחר שאין חיוב אלא רק עד ולא עד בכלל, ושוו מי שלא שתה כלל עם מי ששתה עד דלא ידע ולא עד בכלל, דפשיטא שיש חילוק בין השותה עד דלא ידע ולא עד בכלל למי שלא שתה כלל וז"ב.

אלא דהא יש לי להבין שהרי כשם שלימדונו רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל שרבא היה תלמיד רב נחמן, וכרבו רב נחמן סובר ואינו חולק, עיין לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בחידושי לכתובות (מ"ב ב'), ותלמידו הרשב"א ז"ל בחידושי לקידושין (מ"ב ב') כתב: "מסתמא לא עבדינן רבא פליג אדרב נחמן רביה" ע"ש, וכזאת כתב הגאון המובהק מווילקי ז"ל בספרו ונגש הכהן (כלל ב' פרט ג' די"א סע"ג) רבא תלמידו של רב יוסף היה [עיין יומא נ"ג סע"א] ומסתמא סובר כרבו ע"ש.

אף אגן נימא הכי, דאחר שהיה רבא תלמידו דרב חסדא כנודע, ועיין בחיבורי תורת יעקב (ס"ט רט"ו), ורב חסדא סובר עד ועד בכלל (נדה נ"ח ב'), מן הסתם כן סובר גם תלמידו רבא, ובוה אני מבין מדוע הרבה רבא בפירכות על רב נחמן הסובר עד ולא עד בכלל (חולין נ"ד ב') עיין שם.

והשתא דאתינן להכי יש לעיין במה שכתב בעל המאורות ז"ל כאן **רבא** שאמר חייב אינש לבסומי עד דלא ידע וכו', היינו עד ולא עד בכלל, אך יש ליישב, ועיין היטב בספר

שכתב: "הא דרבה ורבי זירא במגילה (הנ"ל) בעי רחמי ואחייה, עיין בשו"ת חתם סופר או"ח (סימן קפ"ה) משבת (קנ"ו א') מר [רבה] נמי עניש וקטיל ע"ש, וכבר קדמו בספר מראות הצובאות (בליקוטים), ועיין שו"ת מהרי"ל (ס"ס נ"ג), ובספר מא"א חלק עור למועד בחידושו מגילה שם, ושמעתי בדרך צחות [שמה שאמר רבא מיחייב איניש לבסומי וכו'] שהן שתי תיבות מחולקות ובלשון תמיה, מי חייב לבסומי עד דלא ידע, והרי היה עובדא ברבה ורבי זירא". עד כאן דברי הגאון זכר יהוסף ז"ל. [והוא צחות בעלמא].

ובהיותי בזה מצאתי חידוש נפלא הפלא ופלא, לחד מן קמיא מרבנן בעלי התוספות, הוא רבינו אביגדור הצרפתי ז"ל בספר פירושים ופסקים (פרשת כי תצא פסק תס"ב דף תי"ד) שכה כתב: "סמך קללת אלהים תלוי לזולל וסובא, מכאן פסק מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי, ובתלמוד מפרש כל שלא אמר ארור המן לא יצא, וסמך לזולל וסובא כמו שפירשו רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כלומר ביום שמצוה לקלל המן התלוי [צריך] להיות זוללים וסובאים.

וחייב לבסומי גרסינן, ולא גרסינן לאבסומי, דאם הוא עצמו מבושם עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי אין זו שמחה להיות הוא עצמו מטורף, אבל אם גרסינן לבסומי ניחא, שהיא שמחה לבעל הבית כשכולם לפניו מטורפים והוא חכם ושמח, לכך יש לו לפזר משלו ולבשם את כל בני ביתו", עד כאן דברי רבינו אביגדור הצרפתי ז"ל [והגאון המהדיר שליט"א ציין שכן גירסת השאלות לאבסומי, ע"ש, ולא ידעתי מדוע לא ציין שכן גרס רש"י על אתר, וכן הוא ברש"י תלמוד ונציה].

ולענין ביאור מיהא זה שאמרו בין ארור המן וכו', הוא ממה שאמרו בתלמוד המערב שצריך לומר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ברוכה אסתר ארורה זרש, וכן שצריך לומר חרבונה זכור לטוב, ואמר שחייב להתבסם עד שלא ידע בכירור מה יאמר, אלא שכבר נדחית לדעתנו כמו שביארנו, וגדולי המחברים (רמב"ם) כתבו עד שירדם.

ובן לענין ביאור זה שאמר "שחטיה" לרבי זירא פירושו מלשון "שחטיה", רוצה לומר שמעכו, ו"אחייה" הוא מלשון החלימני והחיניני", עד כאן דברי הרב המאירי ז"ל.

ומה שפירש הרב המאירי ז"ל חייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן וברוך מרדכי, דהיינו שצריך לומר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי וכו', וכעין זה פירש הר"ן ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף מגילה שם, איני מבין היטב דלפי זה מתי התבסם אטו קודם קריאת המגילה, אתמהא.

ולומר שמיד בסיום קריאת המגילה, שותה ומתבסם, ואז כשבא לומר ארור המן כבר הוא מבוסם בשיעור כזה עד שאינו יודע בכירור מה יאמר, זה דוחק לענ"ד, והענין צע"ע.

ומה שפירש הרב המאירי ז"ל בעובדא דרבה וקם ושחטיה דהיינו כמו ושחטיה, וקרא הרב המאירי ז"ל הש' כש' שמאלית, הוא חידוש נפלא, ועיין מהרש"א שם, אלא שצריך להבין מה סיים רב זירא ואמר "לא בכל עת איתרחיש ניסא", האם צריך נס להחלים ולהבריא ממעיקה, אך זה יש ליישב.

ומענין מה שמצאתי לגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בספרו שו"ת זכר יהוסף (מאמר תהלוכות האגדות פ"ב ד"ג רע"ד)

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מד

מניחים תפילין, תסיר נ"ב שבתות, וי"ב ימים טובים עם תשעה באב, נמצא גיהנם שולט א"ש ימים בשנה, בלא שבתות וימים טובים ששוכת, וימי הנחת תפילין מציל מהם, אך בפורים מניחין תפילין בהשכמה אך לא כל היום כדאמרו חייב איניש לבסומי עכ"ל.

ומתבאר בדברות קדשו ז"ל דביום פורים אין מניחין תפילין כל היום ורק בהשכמה מניחין, ומשום החיוב לבסומי בפוריא, וזה חידוש לענ"ד [וגם מכאן מקור נפתח להתפלל בפורים בהשכמה, ככתוב בשערי תשובה או"ח (ר"ס תרס"ד), ע"ש].

ותו קשה לי שהרי רבינו אביגדור הצרפתי ז"ל עצמו לימדנו שאין חיוב לבסומי **עצמו**, אלא החיוב רק לבסם לאחרים וכנ"ל, ואם כן מדוע הוא עצמו לא יניח תפילין בפורים כל היום וצ"ע. [ומה שכתב רבינו אביגדור ז"ל שהגיהנם שוכת בימים טובים עיין בזה בארוכה בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן כ) ועוד נתבאר במקומו בס"ד].

כל הדברים האמורים כתבתי היום ראש חדש אדר תשס"ב, ועוד חזון למועד לחזור לסוגיא זו וללבן הדברים היטב, ועיין גם בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ו) ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן כ"ב) מה שביארנו עוד בענין זה דחייב איניש לבסומי בפוריא בס"ד.

ב. מגילה (ו' ב'): "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא, למחר בעי רחמי ואחייה. לשנה אמר ליה [רבה לרבי זירא] ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

והרבה הלכות חדשות למדנו מדברי קדשו ז"ל, חדא דכל שלא אמר ארור המן לא יצא ידי חובה, וצריך ביאור במה לא יצא, ולומר שלא יצא ידי חובת מקרא מגילה, זה אי אפשר, ונראה שכוונתו שלא יצא ידי חובת בסומי בפוריא, וכדפירשו הרב המאירי והר"ן ז"ל דברי הירושלמי וכנ"ל, וזה חידוש גדול.

ותו צ"ב היכן **מבואר בתלמוד** שכל שלא אמר ארור המן לא יצא, וכמו שהביא כן רבינו אביגדור ז"ל, ועיין בזה בהגהות הגאון המהדיר שליט"א שם.

ועוד חידוש גדול למדנו מדבריו דאחר שאין הגירסה חייב לאבסומי אלא חייב לבסומי, דהיינו פועל יוצא, שצריך הוא לבסם אחרים, וכאשר כתב, אבל אין מצוה עליו שהוא עצמו יתבסם, ואיני מבין היטב חדא דנראה איפכא דלאבסומי הוא לבסם אחרים, ולבסומי הוא לבסם את עצמו (וצע"ע), ותו איני יודע אם לשון לבסומי אינו יכול להתפרש גם על לבסומי עצמו, ועיין.

וגם לפי דרכו יוצא שמי שאינו בעל משפחה, כגון בחור ואין לו את מי לבסם, פטור משתיה בפורים, שהרי אין חיוב לבסם עצמו אלא לבסם אחרים, וגם זה דבר חדש.

ומה שסיים שיש לו לפזר משלו ולבשם את כל בני ביתו, ק"ק כל למה לי, ואטו אם יבסם כמה מהם אינו מספיק, ועוד יש לדקדק מדבריו ובדבריו ז"ל, ותן לחכם וגו', וקצרתי.

עוד חידוש תראה לרבינו אביגדור הצרפתי ז"ל שם (פסק תקפ"א דף תע"ד) שכתב: "סמך רשפיה רשפי אש לשמני כחותם על לבך, לפי שהתפילין קשורים כנגד הלב, שנאמר קשרם על לבך, ולכך א"ש ימים משס"ה ימים בשנה

שם (שורש י'), והגאון מאזמיר רבי שלמה בן עזרא ז"ל בתשובתו בסוף שו"ת מהר"י בירב (סימן ס"ב דקצ"ה ע"א), ובספר קנאת סופרים (שורש ט"ו), ושו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא (יו"ד סימן קכ"ד בהגהה), ובספר חקרי לב יו"ד (ח"א סימן א' ד"ה נתתי ושם דשט"ז ע"ג), ובספר המקנה (קונטרס אחרון סימן כ"ו ס"א), ושו"ת בית שלמה או"ח (סימן נ"ז בהגהה אות א' דל"ז ע"א), ושדי חמד (פאת השדי מערכת א' אות מ"ו), ושו"ת דברי מלכיאל ח"ו (סימן ג' ד"ז ע"א), וכן כתב הגאון מהרי"פ פלא ז"ל במבואו לספר המצות דרס"ג ז"ל (שורש ה' ד"ג ע"א), ועוד שם (עשין ל"ג דקפ"ז ע"א), ועיין היטב לרשב"ץ בספר זהו הרקיע (דכ"ט ע"א), ועיין בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ב' דף כ"ה), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ס"ג) עיין שם.

מינה נמי יש ללמוד שכל שהרמב"ן ז"ל בספר המלחמות לא השיג ודחה דברי הרז"ה ז"ל שמע מינה שקיבל דבריו והסכים עמו ושתיקה כהודאה, וכאשר דימיתי וחשבתי מצאתי בס"ד שכן כתב להדיא הגאון עמוד ההוראה מהרש"ם ז"ל בספרו דעת תורה יו"ד (סימן י"ז אות ט'): "וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל במלחמות (חולין שם) שלא השיג בזה על דברי הרז"ה בעל המאור ז"ל" עיין שם.

שוב מצאתי לגדול האחרונים, נודע ביהודה שמו, הוא הגאון רבי יחזקאל הלוי לנדא זצ"ל בשו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא (או"ח סימן מ"ח ד"ה ומה שרצה) שכה לימדנו דעת: "ומה שרצה מעלתו [הרב השואל ז"ל שם] להוכיח שגם הרמב"ן ז"ל סובר כשיטת בעל המאור, וזו לשונך דרך הרמב"ן ז"ל לחפש אחר בעל המאור בחורין ובסדקין, וכאן הרמב"ן שתק לו, ושתיקה כזאת הודאה היא עד כאן לשונך.

ורבינו הרי"ף ז"ל בהלכותיו (שם ד"ג ע"ב) השמיט עובדא דרבה ורבי זירא, ורק כתב: "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן" עיין שם.

ונודעים דברי חד מן קמיא רבינו אפרים מקלעת חמאד תלמיד הרי"ף ז"ל שכה כתב: "אמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא מההיא עובדא דקם רבה ושחטיה לרב זירא, לשנה אחר אמר ליה תא נעביד, אידחי ליה מימרא דרבא ולית הלכתא כוותיה, ולא שפיר למיעבד הכי" עכ"ל, [ועיין פרי חדש (סימן תרצ"ה) מה שעמד בדברי רבינו אפרים ז"ל].

והביאו דברי רבינו אפרים רבינו זרחיה ז"ל בספר המאור מגילה (שם), וכן הביאו דבריו הריב"ב ז"ל הוא רבינו יצחק ב"ר ברכיה, אחיו של רבינו זרחיה ז"ל בעל המאור, כשיטתו על הרי"ף שם, ובספר האשכול ח"ב (הלכות פורים סימן ח'), והרב המעילי ז"ל בספר המאורות מגילה (שם), והרב המאירי ז"ל מגילה (שם), והר"ן בביאורו להלכות רי"ף ז"ל (שם), ובשיטה למסכת מגילה שם (דף ל"ד), ועוד.

ודע שעלה בדעתי לומר שמוזה שרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בספר מלחמותיו מגילה שם, שתק לדברי הרז"ה בשם רבינו אפרים ז"ל, יש ללמוד שגם הוא ז"ל קבל דעת רבינו אפרים ז"ל דאידחיא ליה הלכתא דרבא דחייב לבסומי בפוריא, וכשם שאנחנו אומרים שכל שהרמב"ן ז"ל בספר המצוות שלו לא השיג על הרמב"ם ודחה דבריו, שמע מינה דכוותיה דהרמב"ם ז"ל סבירא ליה, וכמו שכתבו גאון עוזינו המשנה למלך ז"ל בדרך מצותיך (סוף ח"א), ובלב שמה על ספר המצות (ריש שורש ז'), ועוד

איניש לבסומי בפוריא ודוק.

עוד מצאתי לרבינו הש"ך ז"ל חו"מ (ס"ס ל"ח) שכתב: "וגם הרמב"ן ז"ל במלחמות לא השיב על הרז"ה בזה כדרכו [תמיד] שבכל מקום שהרז"ה משיג על הרי"ף בא הרמב"ן ומשיב על דבריו ומיישב הרי"ף, וכאן שתק והודה לו ושמע מינה ודאי שגם הרז"ה אינו חולק על הרי"ף כלל בזה, אלא עניין אחר מחודש קאמר בפני עצמו".

ובל הענין צריך עוד בירור וליבון, ועוד חזון למועד אי"ה, ועיין גם מה שכתב רב אחאי גאון רבי ראובן נסים סופר שליט"א בקונטרסו היקר "על ביטול היתר מכירה בשביעית" ודוק היטב.

והמע"ן יבין משכלו שכל הדברים האמורים לעיל שכשאר הרמב"ן ז"ל משיג על הרמב"ם ז"ל בספר המצוות, או כשהרמב"ן ז"ל אינו משיג על רז"ה ז"ל בעל המאור, וכיוצא בזה גבי שאר משיגים דאמרינן דמודו לבעל מחלוקתן ונקרא ונחשב שתי דעות בפוסקים, כל זה אינו שייך להשגות הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל, שגבי השגות הראב"ד לא שייך לומר דמדשתיק לרמב"ם שמע מינה דכוותיה סבירא ליה, כי סיבת ומטרת השגות הראב"ד ז"ל על הרמב"ם ז"ל אחרת היתה משאר המשיגים והחולקים, כמו הרמב"ם על הבה"ג, הראב"ד על הרי"ף, הרמב"ן על הרמב"ם, הרמב"ן על הרז"ה, רמ"א ז"ל על מרן ז"ל בשלחן ערוך ועוד, וכנודע וכדכתבנא בחיבורי כנסת חיים (סימן א' דף ט' ואילך), ולכן אין לומר כשהראב"ד שותק לרמב"ם שמע מינה דכוותיה סבירא ליה, ובס"ד נתבאר היטב הענין בקונטרס מיוחד, ולפי שעה עיין בחיבורי כנסת חיים (שם), ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (סימן ט' אות ב'), עיין שם וצרף לכאן ותבין כי קצאתי.

הנה גילה מעלתו שאינו בקי בדרכו של הרמב"ן ז"ל, ואפילו הקדמת הרמב"ן ז"ל לספר המלחמות לא ראה, וזו לשון הרמב"ן שם: ובעבור היות רוב דברי הרב רבי זרחיה הלוי ז"ל על הענין הזה השיבותי על כל מה שאינו נכון מספרו בסדר נשים ונזיקין והלכתי במסלול הדרך אשר הוא ז"ל דרכה לפנינו, ואחר שובי נחמתי וכו' ולכן נמנעתי בכל הסדר הזה והוא סדר מועד מלהשיב על דברי הרב הנזכר, זולתי לבקש את הנדרף, רצוני לומר לתרץ דברי רבינו הגדול הרי"ף, עד כאן דברי הרמב"ן ז"ל, וזה היפך מדברי מעלתו, ואין כאן לא הודאה ולא הסכמה, עד כאן לשון הגאון נודע ביהודה ז"ל, ודפ"ח.

אבל מה אעשה שמצאתי לרבינו הגדול הב"ח ז"ל שכתב כדברי הרב השואל, וזו לשון הב"ח או"ח (ר"ס תמ"ה ד"ה רבי): "וכן כתב בעל המאור שם, ואף הרמב"ן ז"ל לא נחלק עליו" עכ"ל, ושם מדובר בספר המלחמות בסדר מועד במסכת פסחים עיין שם.

עוד מצאתי כן בב"ח (סימן תרפ"ט סד"ה חש"ו דש"ע ע"א): "וכן פירש בעל המאור דעת הרי"ף, והרמב"ן (כצ"ל) לא חלק עליו" עכ"ל, ושם מדובר בספר המלחמות במסכת ברכות וצ"ע, וגם מן התימה שהרב השואל והגאון נודע ביהודה ז"ל לא הביאו דברי הב"ח וצ"ע.

איברא דנעלם ממני ואיני יודע איך יתרץ רבינו הב"ח ז"ל טענת וראית הגאון נודע ביהודה ז"ל דלעיל, שנראים דבריו נכונים ונכוחים, וכפי שהביא דברי הרמב"ן ז"ל עצמו בהקדמה לספר מלחמות ה', וצ"ע.

השתא דאתינן להכי אין ראיה ממה ששתק הרמב"ן ז"ל כאן במסכת מגילה דהיא בסדר מועד, ולא השיב על דברי הרז"ה בשם רבינו אפרים ז"ל, שנדחו דברי רבא דחייב

תשמ"ב.

ודע כי מדברי רש"י ז"ל שפירש אמר ליה מן חבריא את הדר לעפרך "ומן חבריא את הנבראים על ידי החברים אתה", מתבאר דרש"י ז"ל קרא דברי התלמוד בניחותא, ורבי זירא אמר זאת כקביעת עובדא דהוא גברא נברא מן החברים ודוק.

אבל במקומו פירשנו בס"ד שיתכן שיש לקרוא דברי התלמוד במנגינת ובניגון תמיה ופליאה (או במנגינת גערה וזניפה), כלומר וכי מן חבריא את?! הדר לעפרך!!.

וביאור הדברים, אחר דרבי זירא שהיה מדבר עם ההוא גברא דנברא בספר יצירה ולא היה משיבו דבר, ובודאי רבי זירא שהיה **חסידא דבבל** (חולין קכ"ב א') בלימוד ובדברי תורה היה מדבר משוחח עמו, ולא ח"ו בשיחה בטלה וכיוצא, שהרי רבי זירא מעולם לא ניתק עצמו מן התורה, כעדותו על עצמו במגילה (כ"ז א') שלא הלך ארבע אמות בלא תורה, ואפילו בבית הכסא דעתו היה בתורה ושם כל דבר קשה היה סובר ומחשב כעדות רבי זירא על עצמו בירושלמי ברכות (פ"ג ה"ד), ועיין בזה בחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן י"ב וסימן נ"ח סוף אות י"ב) ונתבאר במקומו בס"ד.

ולבן כשראה כן רבי זירא שהוא מדבר בתורה עם אותו גברא, ואותו גברא פה לו ולא ידבר בתורה, והבין הבחין והכיר רבי זירא דאותו גברא אינו אלא גולם מן האדמה, אזי רבי זירא תמה (או גער בו) ואמר מן חבריא את, כלומר וכי אתה מן החברים אלו תלמידי חכמים כנודע, והרי תלמידי חכמים צדק ידברון (חולין פ"ט א'), וכל שיחתן בתורה, כלשון הזהב של אדונינו הרמב"ם ז"ל (סוף הלכות טומאת צרעת): "שיחת כשרי ישראל וצדיקיהם אינה אלא בדברי תורה וחכמה",

ג. מגילה (ד' ב'): "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפורי'א עד דלא ידע בין ארוור המן לבורן מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא, למחר בעי רחמי ואחיה. לשנה אמר ליה [רבה לרבי זירא] ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

והנה אמרו במסכת סנהדרין (ס"ה ס"ב): "רבה ברא גברא (על ידי ספר יצירה, רש"י). שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה (ר"ז) משתעי בהדיה, ולא הוה קא מהדר ליה (שלא היה בו דיבור, רש"י). אמר ליה מן חבריא את הדר לעפרך (ומן חבריא את הנבראים על ידי החברים אתה, רש"י). עיין שם.

ובבר עמדו בה רבנן מדוע הוזקק רבה לברוא גברא, ומה טעם יש בפעולה ומעשה זה, ובמקומו ביארנו בס"ד שיש לפרש שהצורך שעשה כן רבה שברא גברא יובן עם המעשה דרבה ורבי זירא דלעיל דקם רבה ושחטיה לרבי זירא, ולשנה אחרת לא רצה רבי זירא לסעוד עם רבה באומרו דלא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, ולזה השיבו רבה והראהו כוחו הגדול דרב גובריה ונפיש חיליה לברוא גברא כעובדא דעשה שברא גברא בספר יצירה, ולכן אין לו לרבי זירא לחוש ולסרב מלקבל הזמנתו לסעודה עמו, דאף אם חלילה יקרה שוב כמו שקרה בפעם שעברה, יוכל להחלימו ולהחיותו, ודוק. [ומצאתי שכבר כתב כן בספר מרגליות הים סנהדרין (שם אות כ"ח), ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"א שבעזרה"ת הדפסתי לעילוי ומנוחת נר"ג של אדוני אבי ועטרת ראשי היקר והאהוב הכ"מ זללה"ה מה שהוספנו עוד בענין זה, עיין שם (סימן כ"ג) וצרף לכאן].

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מח

מו"ר הגאון הגדול שליט"א, ראש ישיבת "תושיה" תפרח, כשבחסידי השי"ת זכיתי ללמוד אצלו שם קיץ תשכ"ח לפ"ק, והנני לברכו בברכת יגדיל תורה ויאדיר, מתוך בריאות איתנה, אורך ימים טובים ושנות חיים ושלוש כיר"א.

עוד דע כי אני פירשתי "חבריא" דהיינו חברים תלמידי חכמים כנודע, ועיין בדבריו הנפלאים של אדונינו הרמב"ם ז"ל בפירושו למשנה דמאי (פ"ג מ"ב), אבל שמעתי מבני שיחיו לפרש חברים מלשון חובר חבר (דברים י"ח י"א), וכן אשר לא ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחוכם (תהלים נ"ח ה') דהיינו סוגי המכשפים, עיין תרגום תהלים שם, ובמפרשים, ופירוש רש"י סוטה (כ"ב א') ועיין. [שוב ראיתי במהרש"א שם בזה וחושבני שיש ליישב טענתו, ועיין היטב רש"י סוטה שם].

ורבנן חכמי הצרפתים נ"ע בתוספות סוטה (כ"א א') לימדונו: "סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ארבע אמות בלא תורה", ואחר שאין אתה מהם אלא גולם אדמה, אם כן שוב לעפרך אשר משם נבראת, דמה בצע יש במי שאין לו נשמה אלקית וגם בתורה אינו, וכדבריו הנוראים של רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל אבות (פ"ג מ"ז): "אם אין תורה אין קמת, מה יועיל לו הקמת שבידו הואיל ואין בו תורה, נוח לו שלא היה לו קמת והיה מת ברעב" עכ"ל. [ובחון ודקדק בדברים, דמיתת **רעב** דייקא אמרו, כי מיתת **רעב** מיתה משונה ("רש"י" תענית י"א א'), ומיתת רעב מיתה **קשה** היא רח"ל (בבא בתרא ח' רע"ב) והבן היטב].

דברות קדשו הנוראים של רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל הראיני והחדיר בנו